

Den Haag

Emancipatie- monitor 2016

Maart 2016

Emancipatiemonitor 2016

Uitgave

Gemeente Den Haag
Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn
Stafgroep Onderzoek, Strategie en Projecten
8 maart 2016

Redactie

Ron Kamerling

Inlichtingen

Ron Kamerling (06 20542329)/ ron.kamerling@denhaag.nl

Dit rapport is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid opgesteld. Toch kan het voorkomen dat bepaalde informatie niet (geheel) juist wordt weergegeven. U kunt geen rechten ontleen aan de teksten en cijfers uit dit rapport.

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	- 5 -
1 INLEIDING	- 7 -
2 DEMOGRAFISCHE GEGEVENS	- 9 -
2.1 Aantal vrouwen in Den Haag	- 9 -
2.2 Leeftijd	- 11 -
2.3 Prognose	- 12 -
2.4 Etniciteit	- 13 -
2.5 Samenstelling particuliere huishoudens	- 13 -
2.6 Burgerlijke staat	- 15 -
2.7 Kinderen	- 16 -
2.7.1 Leeftijdsgrens 'moeder worden'	- 16 -
2.7.2 Tienermoeders	- 17 -
2.7.3 Peuterspeelzalen en kinderopvangcentra	- 17 -
3 VROUWEN	- 21 -
3.1 Bevorderen van arbeidsparticipatie bij vrouwen	- 21 -
3.1.1 Beroepsbevolking	- 21 -
3.1.2 Vergelijking met andere grote steden	- 22 -
3.1.3 Gemiddeld inkomen	- 23 -
3.1.4 Bijstand	- 24 -
3.1.5 Werkloosheid	- 25 -
3.1.6 Ouderdomsuitkeringen	- 25 -
3.2 Bevorderen van maatschappelijke participatie van vrouwen	- 26 -
3.2.1 Taal in de Buurt	- 26 -
3.2.2 Taal aan Zee	- 28 -
3.2.3 Vrijwilligerswerk	- 28 -
3.3 Vrouwen in dienst bij de gemeente Den Haag	- 29 -
3.3.1 Samenstelling en ontwikkeling personeelsbestand	- 30 -
3.3.2 Vrouwen in topfuncties	- 30 -
3.4 Genderverschillen in de gezondheidszorg	- 31 -
3.4.1 Gezondheidsmonitor	- 31 -
3.4.2 Lichamelijke gezondheid	- 31 -
3.4.3 Geestelijke gezondheid	- 32 -
3.4.4 Sociale gezondheid - eenzaamheid	- 33 -
3.4.5 Leefstijl	- 33 -
3.4.6 Zorggebruik	- 34 -
4 MANNEN	- 37 -
4.1 Bewustmaken van mannen bij emancipatieproces	- 37 -
4.1.1 Acceptatie gelijkheid mannen en vrouwen	- 37 -
4.1.2 Zorg voor kinderen	- 37 -
4.2 Mannen en mantelzorg	- 38 -
5 LESBIENNES, HOMOSEKSUELEN, BISEKSUELEN EN TRANSGENDERS	- 41 -
5.1 Emancipatie van LHBT's	- 41 -
5.1.1 Het homohuwelijk	- 41 -
5.1.2 Acceptatie	- 41 -
5.1.3 Discriminatie	- 45 -
5.1.4 Beleidsactiviteiten	- 46 -

Samenvatting

Emancipatie anno 2016 staat voor gelijke rechten voor iedereen. Het uitgangspunt van gelijke rechten en gelijke kansen is niet voor iedereen vanzelfsprekend. In deze Emancipatiemonitor kijken we dan ook niet alleen naar emancipatie van de vrouw, maar ook hoe de man mee-emancipeert en hoe het staat met de emancipatie van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT's).

Demografie

Op 1 januari 2015 woonden er 515.739 personen in Den Haag. Hiervan is 51% vrouw. In de stadsdelen Loosduinen, Haagse Hout, Scheveningen, Segbroek en Escamp wonen meer vrouwen dan mannen. Ongeveer de helft van de vrouwen heeft een Nederlandse achtergrond, hetzelfde geldt voor de mannen.

De leeftijdscategorieën 20 t/m 29 jaar en 30 t/m 39 jaar zijn het grootst onder de vrouwen. Onder mannen zijn dit de leeftijdscategorieën 30 t/m 39 en 40 t/m 49 jaar. In totaal valt 45% van de vrouwen en 46% van de mannen in de categorie 20 t/m 49 jaar.

Volgens de bevolkingsprognose tot 2020 zal het aantal vrouwen ouder dan 65 jaar de komende jaren sterk toenemen. Dat geldt met name voor de leeftijdsgroep 65-74 jaar. Het aantal vrouwen van 85 jaar en ouder zal tot 2020 licht afnemen.

Het aantal vrouwen en mannen dat samenwoont, is gestegen in de afgelopen jaren. Het aantal vrouwen dat hoofd is van een eenouderhuishouden ligt hoger dan het aantal mannen van een eenouderhuishouden. De meest voorkomende leeftijd waarop vrouwen moeder worden, ligt in Den Haag tussen 30 en 35 jaar. Ruim 10 jaar geleden lag dit nog tussen 25 en 30 jaar.

Het bevorderen van arbeidsparticipatie bij vrouwen

In Den Haag bestaat de potentiële beroepsbevolking (van 15-74 jaar) naar schatting uit 192.000 vrouwen en 191.000 mannen. Van de vrouwen heeft 54% een betaalde baan van meer dan 12 uur per week, van de mannen is dat ongeveer 66%.

Circa 140.000 vrouwen werken als zelfstandig ondernemer. Dat is bijna een derde van alle Haagse ondernemers.

Vrouwen hebben gemiddeld een lager inkomen dan mannen. Voor beide geldt dat het inkomen is toegenomen in de afgelopen jaren met uitzondering van het laatste jaar. Daar zien we een lichte achteruitgang.

Zoals kan worden verwacht op basis van de demografische cijfers, zijn er meer vrouwen die een AOW uitkering ontvangen dan mannen.

Het bevorderen van maatschappelijke participatie van vrouwen

Een belangrijke voorwaarde voor participatie is taal. In de periode 2013 tot zomer 2014 hebben ongeveer 1.615 vrouwen deelgenomen aan Taal in de Buurt; dat is 71% van alle deelnemers. Daarnaast namen 851 anderstaligen in 2014 deel aan Taal aan Zee; 64% daarvan is vrouw.

In 2015 heeft ruim een kwart van de Haagse vrouwen van 16 jaar en ouder het afgelopen jaar wel eens vrijwilligerswerk gedaan. Vooral vrouwen van Nederlandse en Antilliaanse afkomst doen vaak vrijwilligerswerk, evenals jonge vrouwen (tot 25 jaar). De vrouwelijke vrijwilligers zijn het meest actief in de gezondheidszorg en het onderwijs.

Aan het hoofd van een eenouderhuishouden staat meestal een vrouw. Ook nemen vrouwen volgens de landelijke cijfers veel vaker ouderschapsverlof op dan mannen. Vrouwen verlenen iets vaker mantelzorg dan mannen.

Vrouwen in dienst bij de gemeente Den Haag

Van alle werknemers bij de Gemeente Den Haag is 49% vrouw (december 2015). Dit percentage ligt 7 procentpunten hoger dan 10 jaar terug.

Het aandeel vrouwen in topposities (schaal 14 en hoger) is in 10 jaar bijna verdubbeld naar 29,5%. Ook het aandeel vrouwen in de functieschalen 9 t/m 13 is in deze periode flink gestegen, naar 47,5%. Vrouwen werken vaker in deeltijd dan mannen, respectievelijk 59% en 17%.

Genderverschillen in de gezondheidszorg

Uit landelijk onderzoek komt naar voren dat vrouwen vaker last hebben van beperkingen en een minder goede gezondheid rapporteren, dit heeft een negatief effect op hun (arbeids)participatie¹. Haagse vrouwen rapporteren ook een slechtere gezondheid dan Haagse mannen: 60% geeft aan in het afgelopen 12 maanden last van een chronische ziekte of aandoening te hebben gehad, tegenover 45% van de mannen. Haagse vrouwen hebben een iets grote risico op angststoornissen dan Haagse mannen.

Het bewust maken en betrekken van mannen bij het emancipatieproces

Het samenwerken van mannen en vrouwen in bedrijven of beroepen is voor de meeste inwoners van Den Haag, ongeacht etniciteit of geloofsovertuiging, de normaalste zaak van de wereld. Uit landelijke onderzoek komt naar voren dat vrouwen veel vaker dan mannen ouderschapsverlof opnemen, ook als dat is onbetaald is. Haagse cijfers zijn niet beschikbaar.

Mannen en mantelzorg

Mannen verlenen iets minder vaak mantelzorg dan vrouwen, respectievelijk 22% en 27%. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen. Hagenaars van Nederlandse afkomst verlenen vaker mantelzorg dan Hagenaars van niet-Nederlandse afkomst. Dit zowel voor mannen als voor vrouwen.

Emancipatie van homo's, lesbiennes, biseksuelen en transseksuelen (LHBT's)

Aan het Haagse stadspanel zijn een aantal stellingen voorgelegd over homoseksualiteit. Negen op de tien panelleden vindt dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen (93%). Homoseksuelen mannen en vrouwen hebben gelijke rechten als heteroseksuelen. Iets moeilijker ligt het tonen van affectie in het openbaar: een klein deel van de panelleden vindt zoenen in het openbaar aanstootgevend, 17 procent als het twee vrouwen betreft en 25 procent als het gaat om twee mannen.

In vergelijking met landelijke uitkomsten² scoort Den Haag positiever, maar dit hangt ook samen met de samenstelling van het stadspanel. In het panel zitten relatief veel mensen die maatschappelijk betrokken zijn. Die groep is meestal ook iets liberaler en meer geëmancipeerd.

In 2015 woonden in Den Haag 1.212 echtparen van hetzelfde geslacht. Dit aantal is in de afgelopen 10 jaren gestaag toegenomen. Verder is er weinig bekend over aantallen.

¹ Emancipatiemonitor 2014 SCP/CBS

² *Wel trouwen, niet zoenen*, De houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015. (SCP)

1 Inleiding

Voor u ligt de Emancipatiemonitor 2016 die betrekking heeft op 2015. In de monitor is zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij het meerjarenbeleidsplan 'Emancipatie 2.1: Nieuwe ronde, gelijke kansen; Actieprogramma 2015-2018'. De structuur van deze monitor wijkt enigszins af van de emancipatiemonitors uit vorige jaren.

Emancipatie anno 2016 staat voor gelijke rechten voor iedereen. Het uitgangspunt van gelijke rechten en gelijke kansen is niet voor iedereen vanzelfsprekend. In deze Emancipatiemonitor kijken we dan ook niet alleen naar emancipatie van de vrouw, maar ook naar hoe de man mee-emancipeert en hoe het staat met de emancipatie van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT's). Deze drie doelgroepen van het gemeentelijk beleid zien we ook terug in de opbouw van voorliggende monitor. Achtereenvolgens komen mannen, vrouwen en lhbt's aan de orde.

Idealiter zouden we van alle aandachtsgroepen veel aspecten in een monitor willen opnemen. Voor vrouwen is dat mogelijk want over vrouwen als zodanig is veel bekend. Maar als het gaat om de mate waarin mannen mee-emanciperen (een meer subjectief onderwerp) of de emancipatie van LHBT's (die over het algemeen niet als zodanig ergens getraceerd kunnen worden) is veel minder bekend. In dit rapport is dan ook vooral veel aandacht voor de positie van de Haagse vrouw. Maar we maken ons sterk om in de komende jaren meer informatie over de andere aandachtsgroepen in Den Haag te verzamelen.

Om de positie van de Haagse vrouw in kaart te brengen, zijn er verschillende invalshoeken mogelijk. In hoofdstuk 2 is er een demografische invalshoek. Daarbij gaat het onder meer om informatie als hoeveel vrouwen er in Den Haag wonen, hun leeftijd en achtergrond, waar ze in de stad wonen, hun burgerlijke staat en de leeftijd waarop zij moeder worden.

In hoofdstuk 3.1 richten we ons op de arbeidsparticipatie van vrouwen. De positie op de arbeidsmarkt. Hierbij komt een aantal aspecten aan de orde, zoals de beroepsbevolking en kenmerken van de vrouwen die tot de beroepsbevolking horen, zoals het aantal vrouwen dat werkloos is. Ook wordt Den Haag met andere grote steden vergeleken. Tenslotte kijken we naar het inkomen, waaronder de uitkeringen die vrouwen ontvangen.

In hoofdstuk 3.2 kijken we naar de maatschappelijke participatie van vrouwen. De verschillende mogelijkheden om deel te nemen aan de samenleving. Vrijwilligerswerk is hier een voorbeeld van. Ook het volgen van een laagdrempelige taalcursus kan een manier zijn om de kans te vergroten om een opleiding te volgen of werk te vinden.

De gemeente Den Haag vindt het belangrijk dat ook onder haar medewerkers iedereen gelijke kansen heeft. In hoofdstuk 3.3 van deze monitor kijken we daarom naar de positie van vrouwelijke medewerkers binnen de gemeente.

'Men die quicker, but women get sicker'. Hoewel vrouwen gemiddeld langer leven dan mannen, brengen zij minder jaren in goede gezondheid door. Hoe is dat in Den Haag? In hoofdstuk 3.4 worden man-vrouw-verschillen in de gezondheidszorg belicht.

In hoofdstuk 4 richten we ons op mannen. Het bewust maken van mannen is een belangrijke schakel in het emancipatieproces. We kijken onder meer naar de zorg voor kinderen. In hoeverre maken vaders, in vergelijking met moeders, gebruik van ouderschapsverlof? Ander vragen die samenhangen met mannenemancipatie zijn bijvoorbeeld in welke mate mannen vrijwilligerswerk verrichten en mantelzorg verlenen in vergelijking tot de Haagse vrouwen.

In hoofdstuk 5 richten we ons op lesbiennes, homo's, biseksuelen en transgenders. Sinds 2001 kunnen personen van hetzelfde geslacht met elkaar in het huwelijk treden. In Den Haag rapporteren we vanaf 2005 over het aantal "homohuwelijken". Ook geven we in dit hoofdstuk de mening van de Haagse bevolking weer ten aanzien van gelijke rechten van lhbt's en presenteren we cijfers over de discriminatie van deze groep.

2 Demografische gegevens

2.1 AANTAL VROUWEN IN DEN HAAG

Op 1 januari 2015 woonden er in Den Haag 515.739 mensen: 260.972 vrouwen (51%) en 254.767 mannen (49%). De meeste vrouwen wonen - in vergelijking met mannen - in de stadsdelen Loosduinen, Haagse Hout, Scheveningen, Segbroek en Escamp. In de stadsdelen Laak en Centrum wonen relatief gezien de meeste mannen. In Leidschenveen-Ypenburg zijn de aantallen en percentages nagenoeg gelijk.

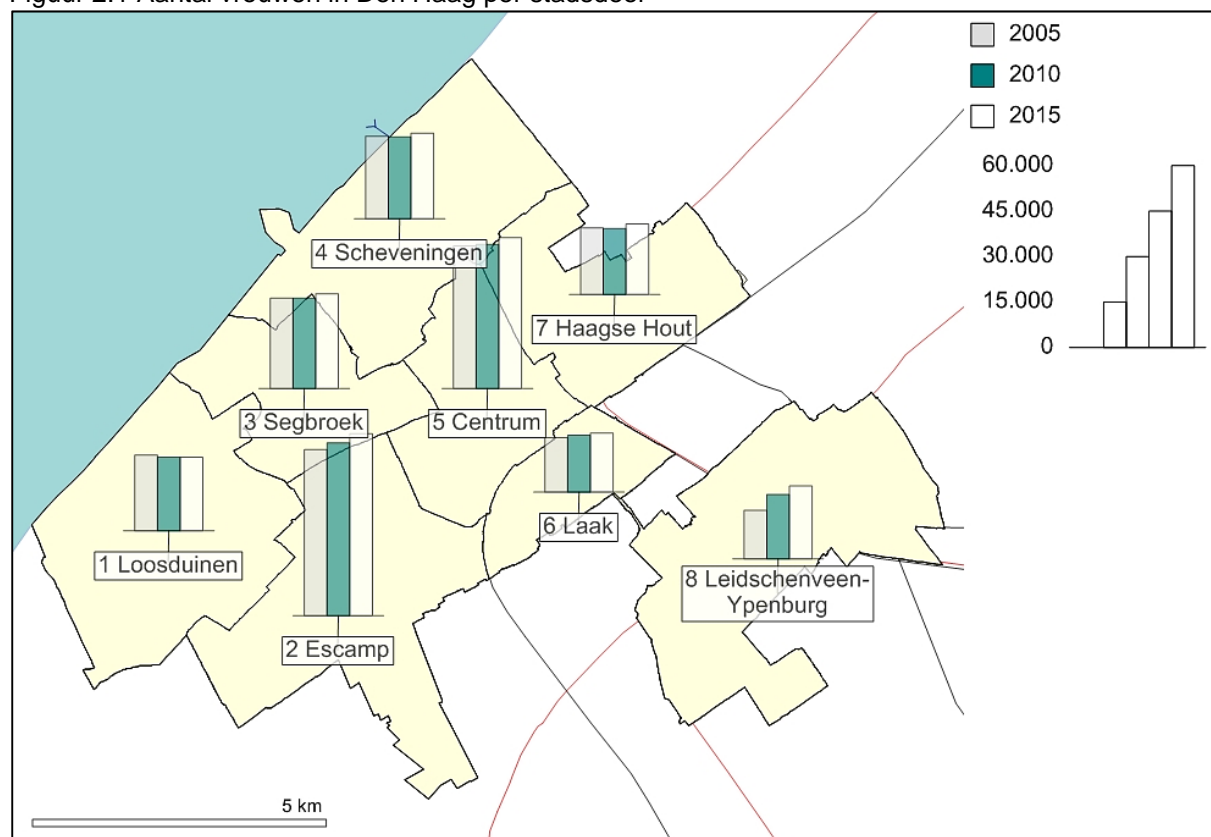
Tabel 2.1: Aantal en percentage vrouwen en mannen in Den Haag per stadsdeel op 1 januari 2015

Stadsdeel	Aantal vrouwen	Aandeel vrouwen (in %)	Aantal mannen	Aandeel mannen (in %)
Loosduinen	24.256	52,9	21.609	47,1
Escamp	60.083	50,1	59.997	49,9
Segbroek	31.348	51,7	29.245	48,3
Scheveningen	28.397	51,0	27.320	49,0
Centrum	49.819	49,5	50.832	50,5
Laak	19.705	48,8	20.654	51,2
Haagse Hout	23.251	52,5	21.002	47,5
Leidschenveen-Ypenburg	24.113	50,0	24.108	50,0
Totaal	260.972	50,6	254.767	49,4

Bron: Den Haag in cijfers/CBS/DPZ

In de figuur hieronder is te zien waar, in welke stadsdelen, de meeste vrouwen wonen en wat de ontwikkeling is vanaf 2005.

Figuur 2.1 Aantal vrouwen in Den Haag per stadsdeel

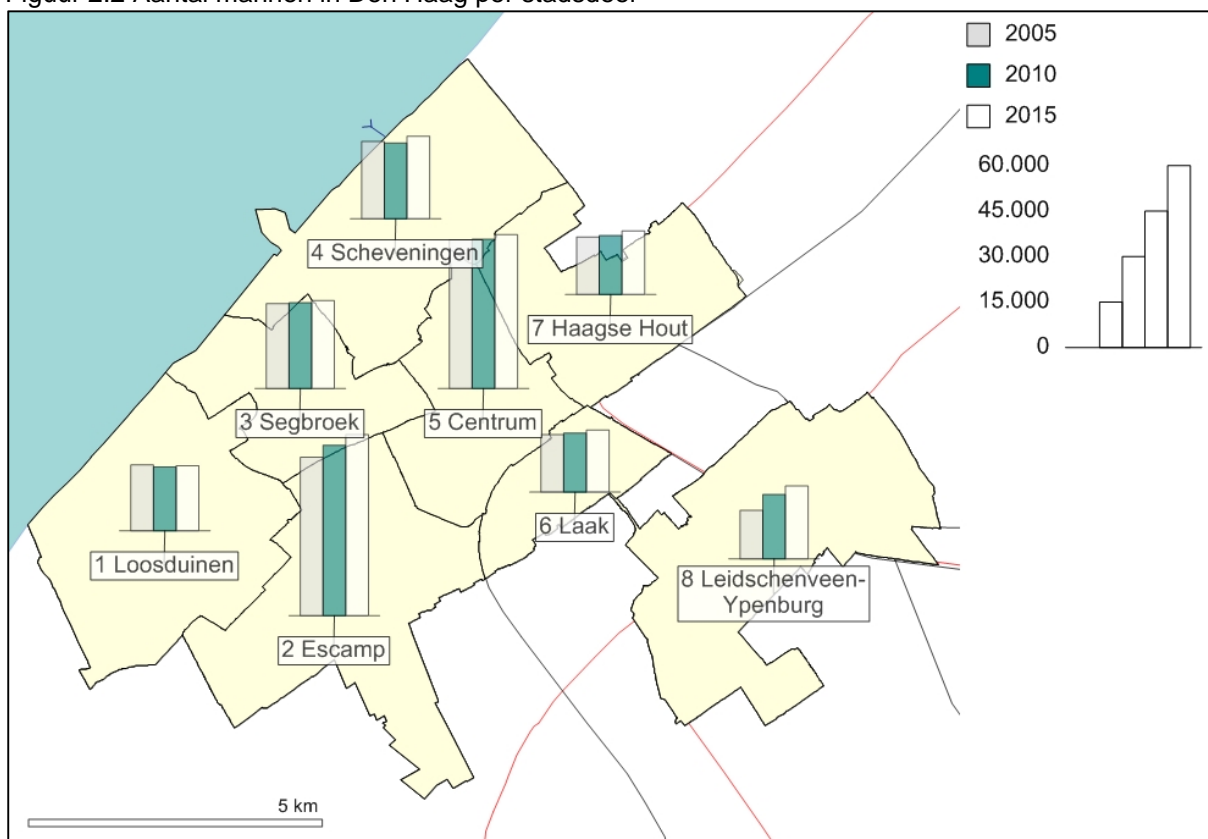

Bron: DHIC/DPZ

We zien dat het aantal vrouwen in de periode 2005-2015 het meest is toegenomen in de stadsdelen Laak en Escamp, maar vooral in Leidschenveen-Ypenburg. In Loosduinen zien we een lichte daling van het aantal vrouwen.

Voor de mannen geldt dat hun aantal vanaf 2005 in alle stadsdelen is toegenomen.

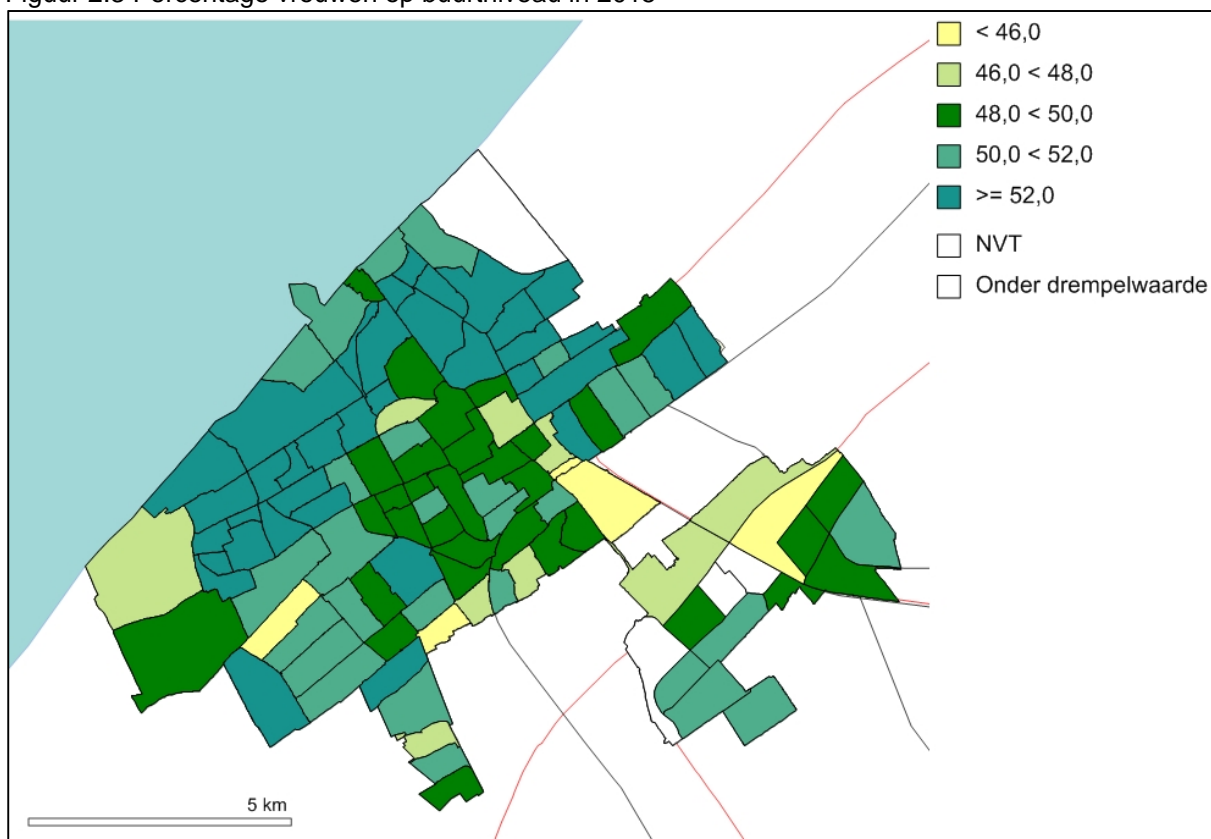
Figuur 2.2 Aantal mannen in Den Haag per stadsdeel

Bron: DHIC/DPZ

In de Emancipatiemonitor richten we ons met meer aandacht op vrouwen, daarom zoomen we voor deze groep nog wat verder in op buurtniveau (zie figuur 2.3). We zien dan dat enkele buurten in Scheveningen, Segbroek, Loosduinen en Haagse Hout opvallen door hun relatief grote aandeel vrouwen (meer dan 52,5%).

Figuur 2.3 Percentage vrouwen op buurtniveau in 2015

Bron: DHIC/DPZ

2.2 LEEFTIJD

De leeftijdscategorieën 20 t/m 29 jaar en 30 t/m 39 jaar zijn het grootst onder de vrouwen, gevolgd door de categorie 40 t/m 49 jaar (zie tabel 2.2). Bij de mannen zien we een iets ander beeld. Hier zijn de leeftijdscategorieën 30 t/m 39 jaar en 40 t/m 49 jaar het grootst. Op de derde plaats komt de leeftijdscategorie 20 t/m 29 jaar. In totaal valt 45% van de vrouwen in de categorie 20 t/m 49 jaar. Bij de mannen is dat 46%.

Tabel 2.2: Aantal en percentage van vrouwen en mannen in Den Haag naar leeftijd op 1 januari 2015

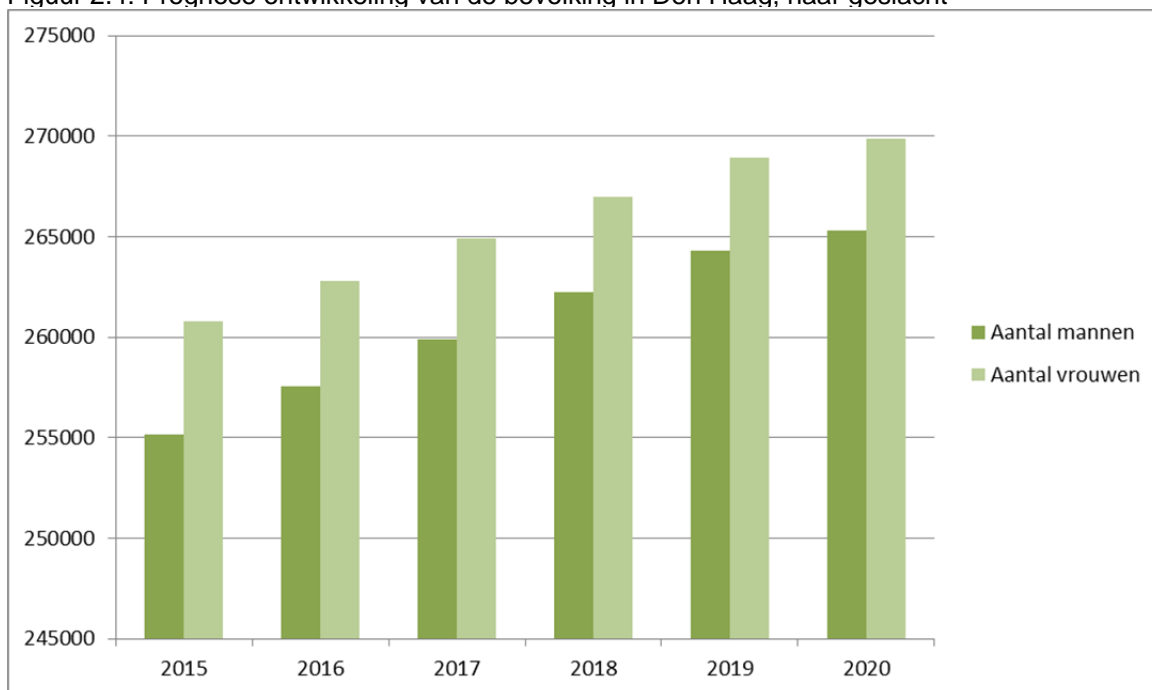
Leeftijd	Vrouwen		Mannen		Totaal
	Aantal	In %	Aantal	In %	In %
0 t/m 9 jaar	30.722	11,8%	32.039	12,6%	12,2%
10 t/m 19 jaar	27.486	10,5%	28.377	11,1%	10,8%
20 t/m 29 jaar	39.304	15,1%	36.669	14,4%	14,7%
30 t/m 39 jaar	39.834	15,3%	39.962	15,7%	15,5%
40 t/m 49 jaar	37.875	14,5%	40.235	15,8%	15,1%
50 t/m 59 jaar	31.976	12,3%	33.201	13,0%	12,6%
60 t/m 69 jaar	25.558	9,8%	24.922	9,8%	9,8%
70 t/m 79 jaar	15.351	5,9%	13.047	5,1%	5,5%
80 t/m 89 jaar	9.721	3,7%	5.346	2,1%	2,9%
90 jaar en ouder	3.145	1,2%	969	0,4%	0,8%
Totaal	260.972	100%	254.767	100%	100%

Bronnen: Den Haag in cijfers/CBS/DPZ

2.3 PROGNOSE

In de figuur hieronder is de prognose weergegeven van de ontwikkeling in Den Haag. Zowel het aantal vrouwen als mannen zal tot 2020 gestaag blijven toenemen.

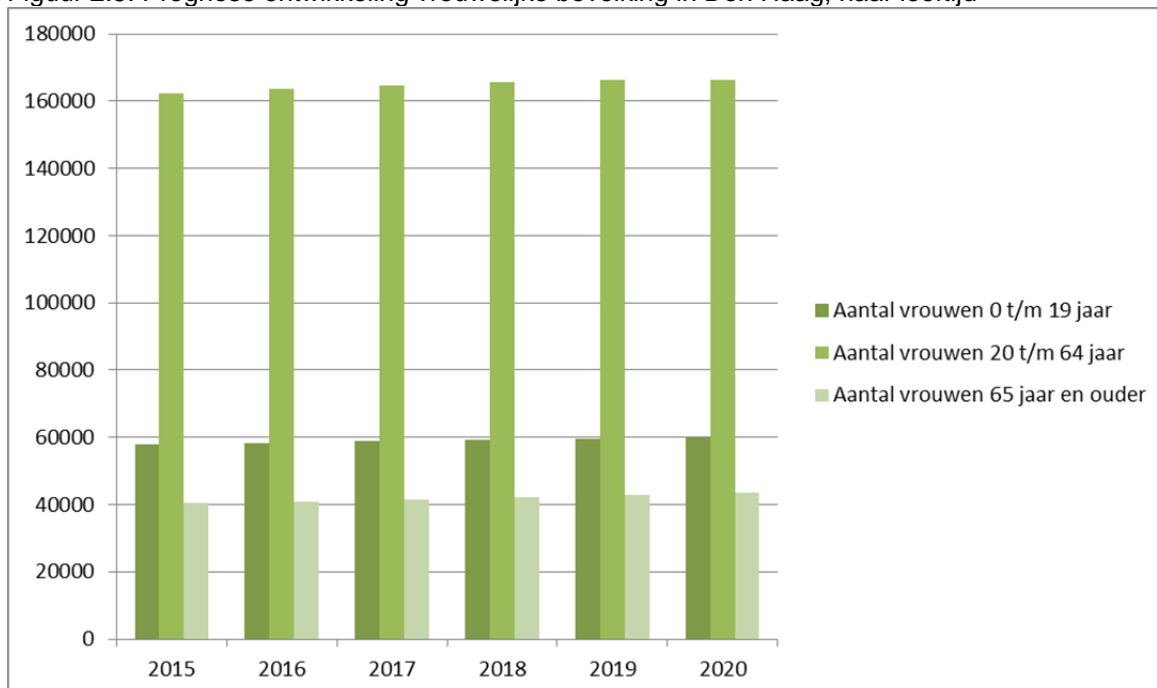
Figuur 2.4: Prognose ontwikkeling van de bevolking in Den Haag, naar geslacht

Bron: Den Haag in cijfers

In figuur 2.5 is de prognose van de ontwikkeling van het aantal vrouwen naar leeftijd tot 2020 weergegeven. Alle drie de onderscheiden leeftijdsgroepen zullen de komende jaren toenemen. De toename van de leeftijdsgroep van 65 jaar en ouder is relatief het grootst (plus 7,5%).

Figuur 2.5: Prognose ontwikkeling vrouwelijke bevolking in Den Haag, naar leeftijd

Bron: Den Haag in cijfers

Aangezien de groep vrouwen 65 jaar en ouder het sterkst zal toenemen, is het interessant om te kijken naar de ontwikkeling binnen deze groep.

Het aantal vrouwen 65 jaar en ouder zal de komende 5 jaar sterk toenemen. Het aantal vrouwen van 75 jaar en ouder zal tot 2018 iets afnemen en daarna toenemen. Het aantal ouderen van 85 jaar en ouder zal volgens de prognose de komende 5 jaar continu iets blijven afnemen.

Tabel 2.3: Prognose ontwikkeling vrouwelijke bevolking in Den Haag vanaf 65 jaar.

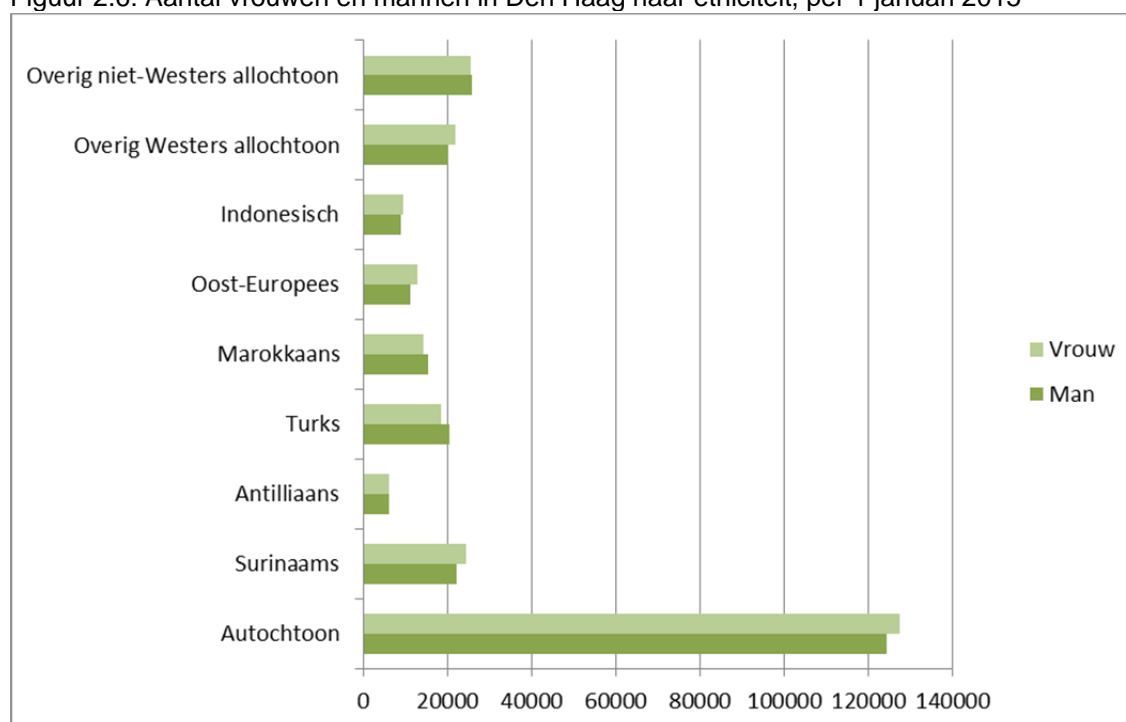
Bijzondere groepen	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Aantal vrouwen 65 jaar en ouder	40.502	41.010	41.569	42.200	42.852	43.532
Aantal vrouwen 75 jaar en ouder	19.680	19.630	19.553	19.514	19.588	19.813
Aantal vrouwen 85 jaar en ouder	7.320	7.155	7.078	6.957	6.845	6.763

Bron: Den Haag in cijfers

2.4 ETNICITEIT

Bijna de helft (48,8%) van de Haagse vrouwen heeft een Nederlandse achtergrond, hetzelfde geldt voor de mannen (48,7%). Ten opzichte van de mannen zijn de vrouwen ondervertegenwoordigd onder de Turkse, Marokkaanse en overige niet-Westerse allochtonen. Onder de Surinamers, de overige Westerse allochtonen en de Oost-Europeanen zijn de vrouwen juist iets oververtegenwoordigd. Bij de autochtone bevolking, de Indonesiërs en Antillianen is er nauwelijks verschil.

Figuur 2.6: Aantal vrouwen en mannen in Den Haag naar etniciteit, per 1 januari 2015

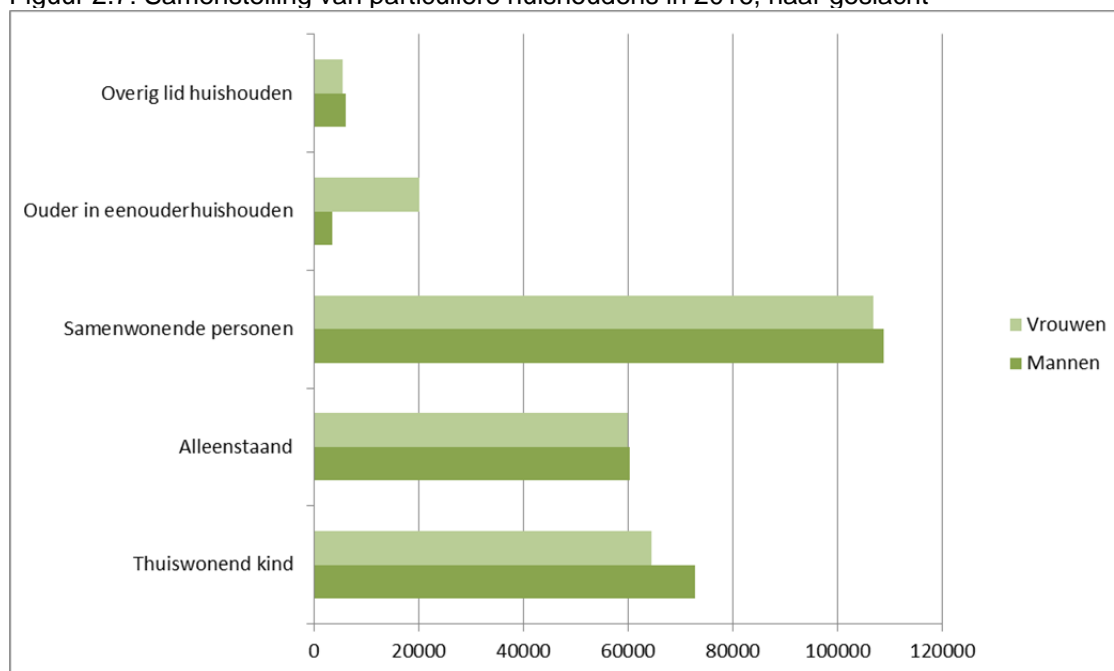

Bron: GBA, bewerking OSP

2.5 SAMENSTELLING PARTICULIERE HUISHOUDENS

Als we kijken naar de samenstelling van particuliere huishoudens dan zien we dat zowel onder de vrouwen als onder de mannen de grootste groep samenwoont. Vrouwen leven vaker dan mannen in een eenouderhuishoudens. Mannen wonen vaker nog thuis als kind (n.b. dit gaat over alle huishoudsamenstellingen).

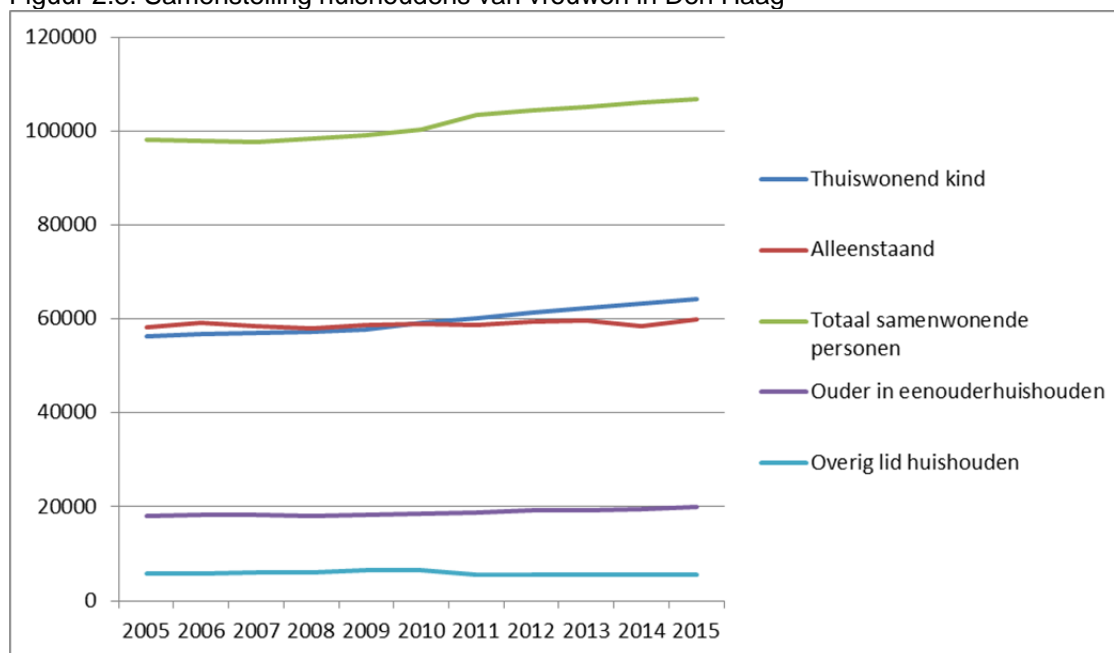
Figuur 2.7: Samenstelling van particuliere huishoudens in 2016, naar geslacht

Bron: CBS Statline, januari 2016

Binnen de groep vrouwen in Den Haag zien we enige ontwikkeling in de laatste decennia als het gaat om de samenstelling van particuliere huishoudens. Zo is het aantal vrouwen in een samenwonend huishouden sterk gestegen. Dit geldt ook voor het aantal thuiswonende vrouwen (als kind). Daarnaast is het aantal alleenstaande vrouwen licht gestegen.

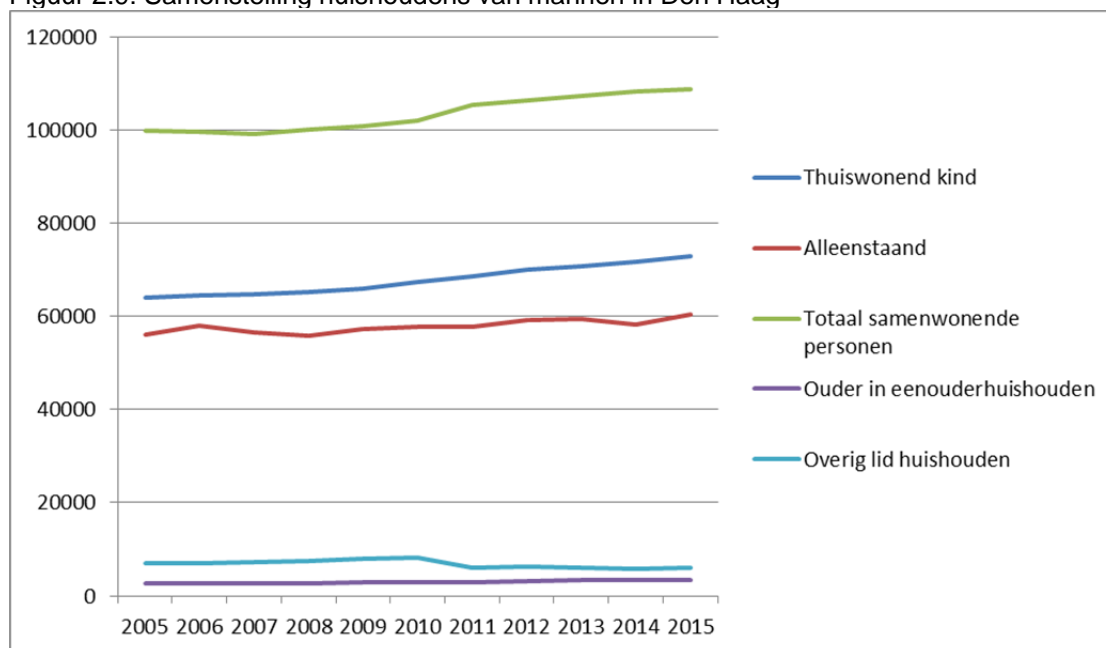
Figuur 2.8: Samenstelling huishoudens van vrouwen in Den Haag

Bron: CBS Statline, januari 2016

Binnen de groep mannen in Den Haag zien we ook dat het aantal mannen in een samenwonend huishouden is gestegen. Daarnaast neemt ook het aantal mannen met een thuiswonend kind toe. Het aantal alleenstaande mannen is in de afgelopen jaren ook iets toegenomen.

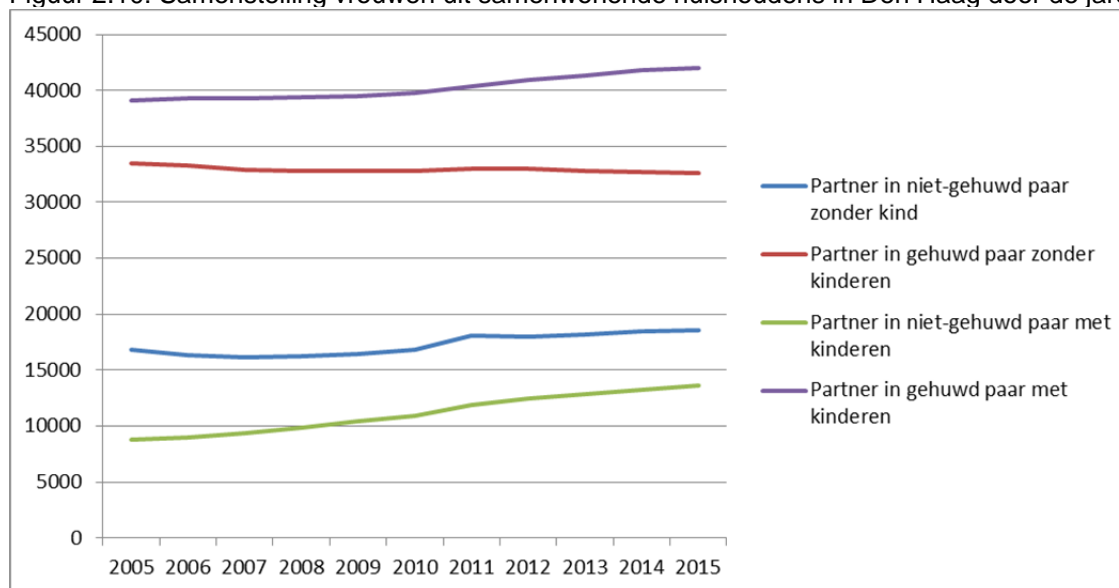
Figuur 2.9: Samenstelling huishoudens van mannen in Den Haag

Bron: CBS Statline, januari 2016

In de figuur 2.10 is gekeken naar de ontwikkeling van de laatste 10 jaar binnen de groep vrouwen in samenwonende huishoudens. We zien een sterke toename van het aantal vrouwen in een gehuwd paar met kinderen en een afname van het aantal vrouwen in een gehuwd paar zonder kinderen. De grootste stijging is te zien bij het aantal vrouwen met kinderen in een niet gehuwd paar.

Figuur 2.10: Samenstelling vrouwen uit samenwonende huishoudens in Den Haag door de jaren heen

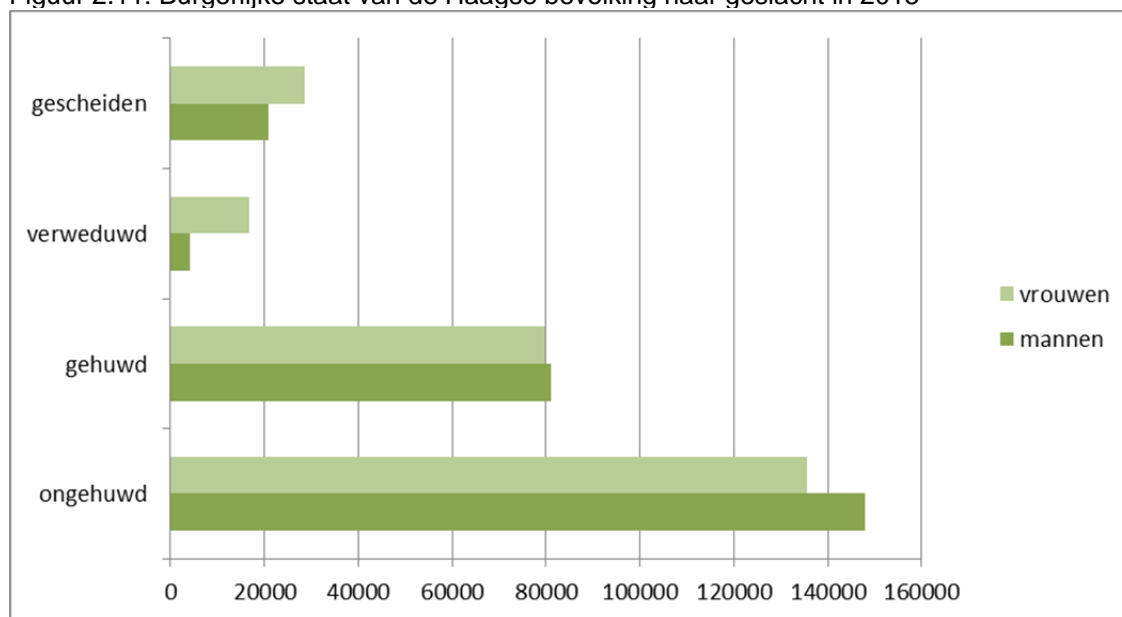

Bron: CBS Statline, januari 2016

2.6 BURGERLIJKE STAAT

Zowel bij de mannen als bij de vrouwen is de grootste groep ongehuwd. Wel komt dit bij de mannen wat vaker voor dan bij de vrouwen. Een deel hiervan woont ongehuwd samen, zo bleek hiervoor. De groep 'verweduwd' is bij de vrouwen veel groter dan bij de mannen. Ook is de groep 'gescheiden' groter bij de vrouwen dan bij de mannen.

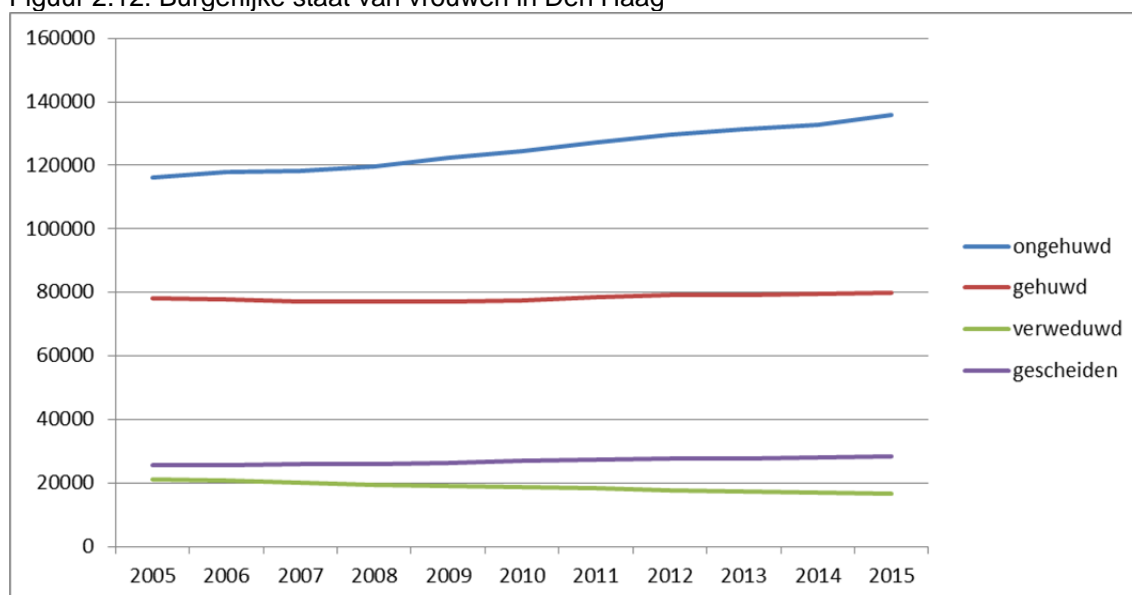
Figuur 2.11: Burgerlijke staat van de Haagse bevolking naar geslacht in 2015

Bron: CBS Statline, januari 2016

In figuur 2.12 is de samenstelling binnen de Haagse vrouwelijke bevolking in de laatste decennia weergegeven. De groep ongehuwde vrouwen is aanzienlijk gestegen. In de figuren hiervoor hebben we gezien dat de groep gescheiden vrouwen en verweduwde vrouwen groter zijn dan bij de mannen. Binnen de groep vrouwen vindt een lichte stijging plaats voor de groep gescheiden vrouwen en een lichte daling voor de groep verweduwde vrouwen.

Figuur 2.12: Burgerlijke staat van vrouwen in Den Haag

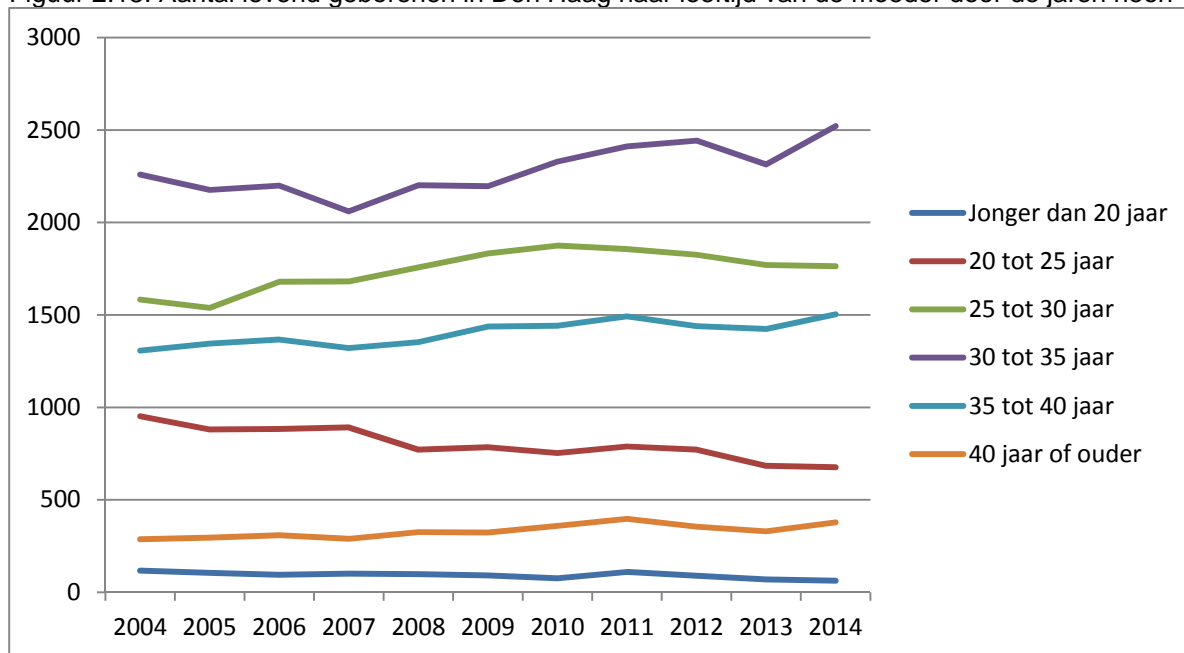
Bron: CBS Statline, januari 2016

2.7 KINDEREN

2.7.1 Leeftijdsgrens 'moeder worden'

De landelijke tendens van de laatste jaren is dat vrouwen eerst aan hun carrière werken en dan pas een gezin stichten. Dit houdt in dat ze op een latere leeftijd kinderen krijgen. Dit beeld zien we ook terug in Den Haag. In het jaar 2004 was de leeftijdsgroep van 30-35 jaar al het grootst. In 2014 is de omvang van deze leeftijdsgroep verder toegenomen. Hetzelfde geldt voor de leeftijdsgroep van 35-40 jaar, terwijl de leeftijdsgroepen 15-20 jaar, 20-25 jaar en 25-30 jaar juist in omvang afnamen.

Figuur 2.13: Aantal levend geboren in Den Haag naar leeftijd van de moeder door de jaren heen

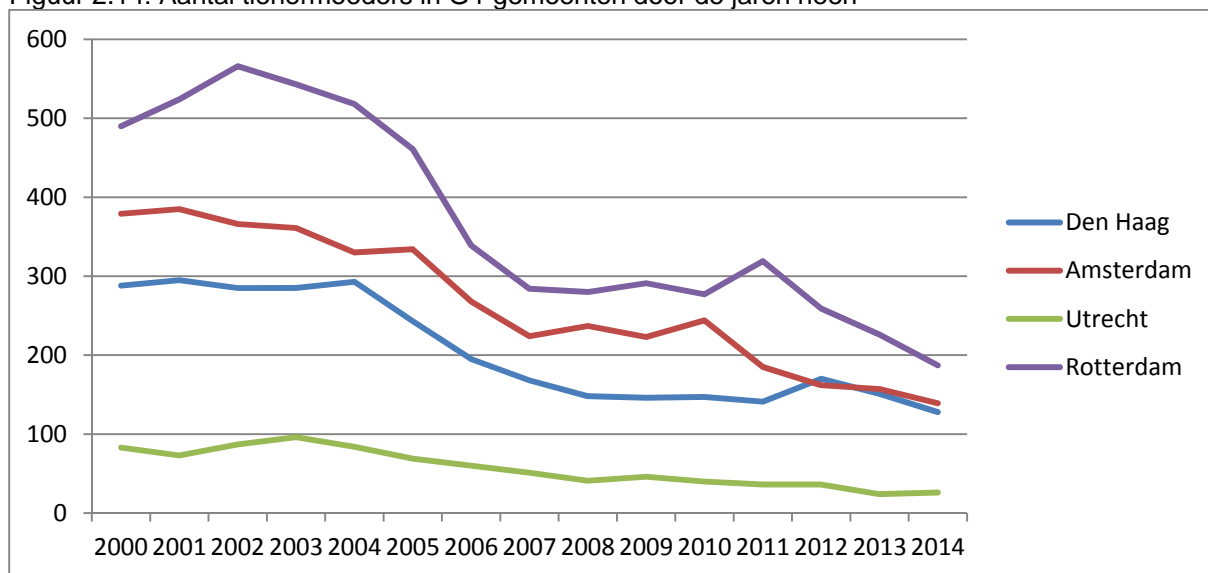
Bron: CBS Statline, januari 2016

2.7.2 Tienermoeders

Een tienermoeder is een tiener (13-19 jaar) die een kind heeft gekregen. In Den Haag zijn er 133 tienermoeders in 2015. Het fluctueert enigszins per jaar, maar over de gehele periode kunnen we spreken van een forse daling.

In onderstaande figuur 2.14 zien we het verloop van het aantal tienermoeders in G4-verband. In alle steden is er sprake van een (flinke) daling door de jaren heen.

Figuur 2.14: Aantal tienermoeders in G4-gemeenten door de jaren heen

Bron: CBS Statline, februari 2016

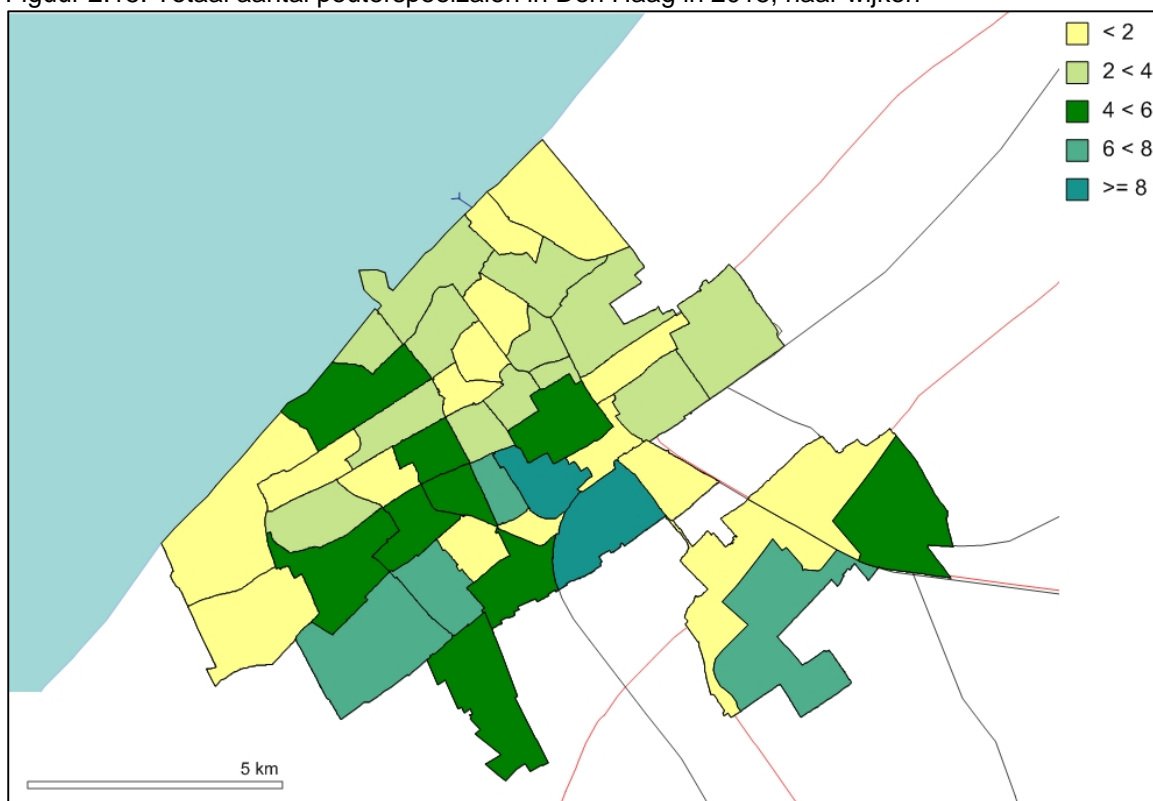
2.7.3 Peuterspeelzalen en kinderopvangcentra

Peuterspeelzalen en kinderopvangcentra zijn voorbeelden van voorzieningen die moeders de gelegenheid geven om te kunnen participeren in de maatschappij. Door opvang voor hun kinderen te regelen kunnen ze bijvoorbeeld werken, vrijwilligerswerk doen en sociale contacten onderhouden.

Aantal peuterspeelzalen in Den Haag

In 2015 waren er in Den Haag 134 peuterspeelzalen (7 minder dan in 2014). Deze zijn verspreid over de hele stad, waarvan 37 in het Centrum en 31 in Escamp. In de stadsdeel Loosduinen staat het minste aantal peuterspeelzalen (8).

Figuur 2.15: Totaal aantal peuterspeelzalen in Den Haag in 2015, naar wijken

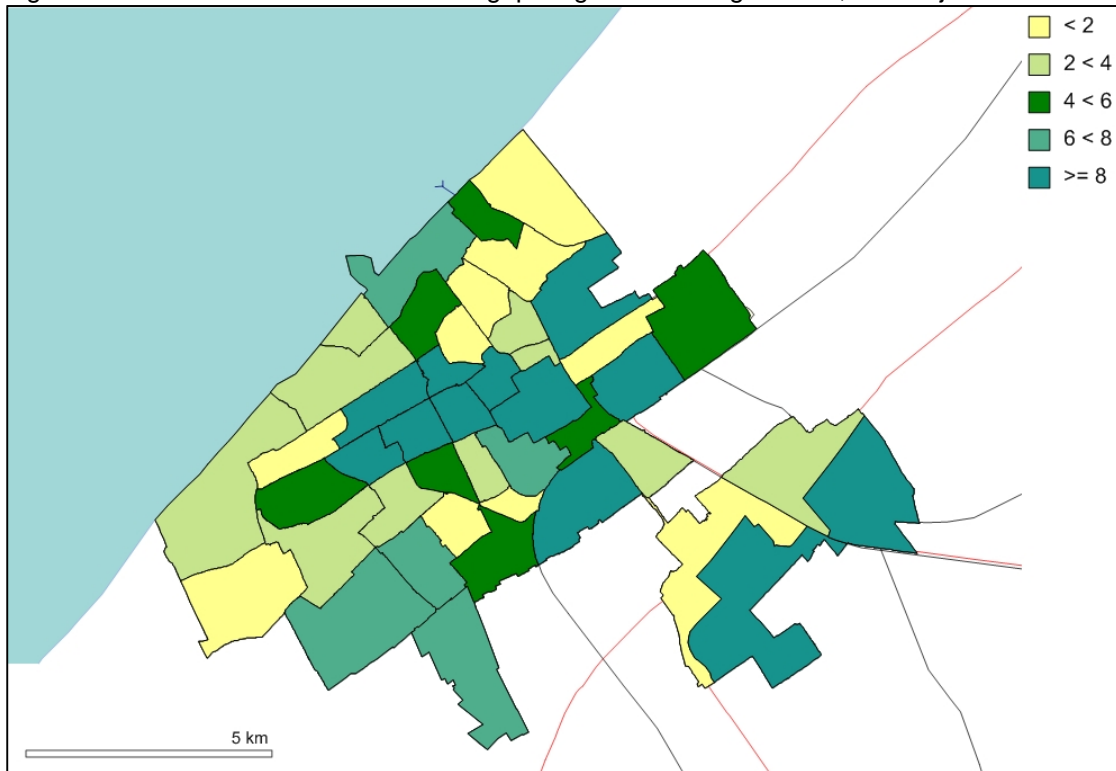

Bron: DHIC/TOKIN

Aantal kinderopvangcentra in Den Haag

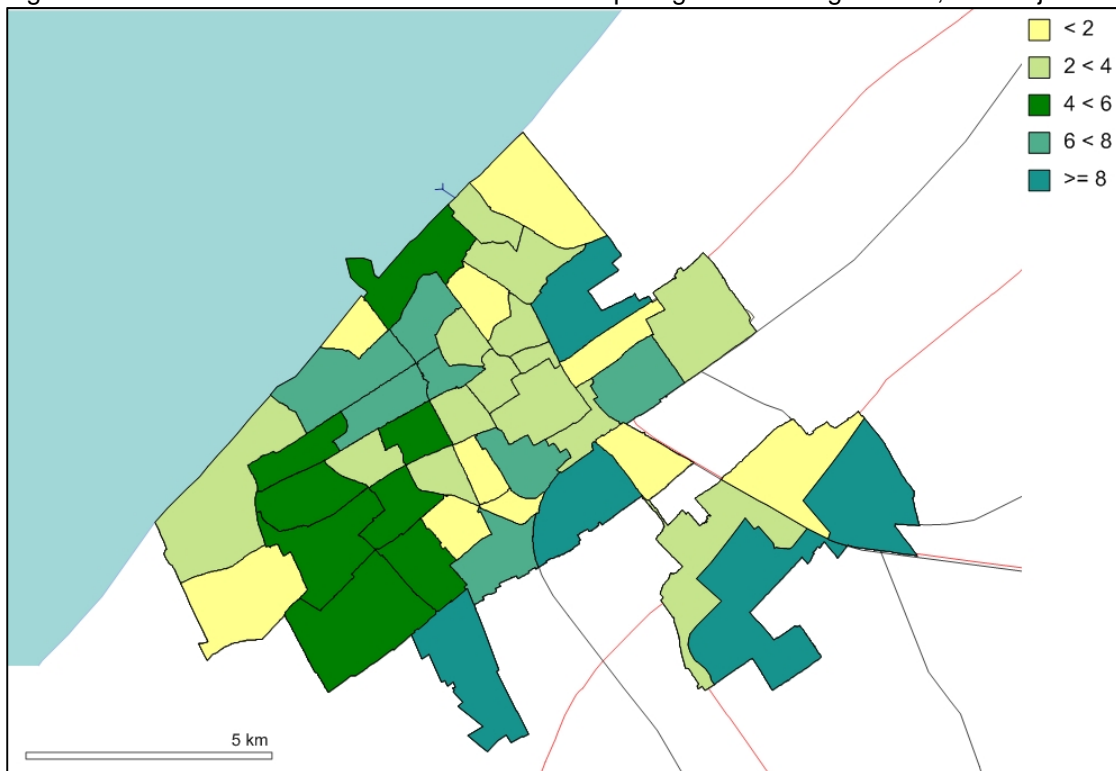
In 2015 waren er in Den Haag 380 kinderopvangcentra, verspreid over de hele stad (7 minder dan in 2014). In onderstaande figuren is het aantal kinderopvangcentra weergegeven. Het gaat om 205 centra voor dagopvang en 175 centra voor naschoolse opvang. In de stadsdelen Escamp en Segbroek bevinden zich de meeste centra voor dagopvang, Escamp heeft ook de meeste centra voor naschoolse opvang, gevolgd door Leidschenveen-Ypenburg.

Figuur 2.16: Totaal aantal centra voor dagopvang in Den Haag in 2015, naar wijken

Bron: DHIC/TOKIN

Figuur 2.17: Totaal aantal centra voor naschoolse opvang in Den Haag in 2015, naar wijken

Bron: DHIC/TOKIN

3 Vrouwen

3.1 BEVORDEREN VAN ARBEIDSPARTICIPATIE BIJ VROUWEN

Het hebben van betaald werk is één van de belangrijkste indicatoren voor zelfstandigheid en maatschappelijke participatie. Het CBS verzamelt hier via de enquête Beroepsbevolking gegevens over. Op basis van deze enquête worden cijfers geraamd voor afzonderlijke gemeenten. Deze ramingen zijn gebaseerd op driejaarlijkse gemiddelden.

3.1.1 Beroepsbevolking

In Den Haag bestaat de potentiële beroepsbevolking (van 15-75 jaar) naar schatting uit 192.000 vrouwen en 191.000 mannen. Van de vrouwen hebben er 104.000 een betaalde baan van meer dan 12 uur per week, 13.000 geven aan werkloos te zijn en de overige 75.000 vrouwen hebben geen baan en zoeken daar ook niet naar, of werken minder dan 12 uur per week. Ten opzichte van de mannen zijn vrouwen ondervertegenwoordigd in de werkzame beroepsbevolking, terwijl het totaal aantal vrouwen dat onder de beroepsbevolking valt maar net iets hoger ligt dan het aantal mannen.

Tabel 3.1. Haagse (potentiële) beroepsbevolking van 15-74 jaar, 2014 (aantallen x 1.000)

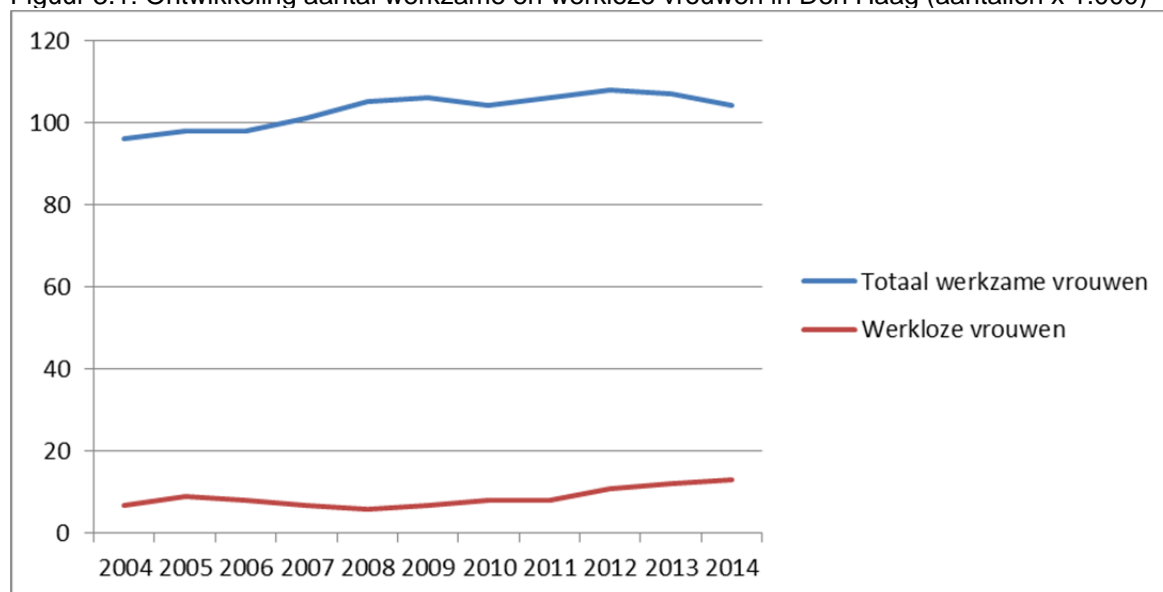
	Man	Vrouw	Totaal
Werkzame beroepsbevolking	125	104	229
Werkloze beroepsbevolking	15	13	28
Overige (potentiële) beroepsbevolking	51	75	126
Totale (potentiële) beroepsbevolking	191	192	383
Netto arbeidsparticipatie	65,6	54,1	59,8

Bron: CBS Statline, januari 2016

Van alle vrouwen in de leeftijd van 15-64 jaar heeft 54% een betaalde baan van meer dan 12 uur per week (netto-participatiegraad). Dat is aanzienlijk minder dan bij mannen (66%).

Het aantal werkzame vrouwen is de afgelopen tien jaren met zo'n 6.000 toegenomen, terwijl het aantal werkloze vrouwen dat naar werk zoekt, in die periode steeg met ongeveer 4.000. In onderstaande figuur wordt de ontwikkeling van het aantal werkzame en werkloze vrouwen in Den Haag weergegeven. Opgeteld is dat de Haagse vrouwelijke beroepsbevolking.

Figuur 3.1: Ontwikkeling aantal werkzame en werkloze vrouwen in Den Haag (aantallen x 1.000)

Bron: CBS Statline, januari 2016

Als we de periode 2008 – 2014 in ogenschouw nemen dan zien we dat sinds de intrede van de economische crisis het aantal werkloze vrouwen flink is toegenomen (plus 7.000), terwijl het aantal werkzame vrouwen is afgenomen (minus 1.000).

Arbeidspositie

Evenals landelijk het geval is, werken ook in Den Haag vrouwen minder vaak als zelfstandige dan mannen. Als gekeken wordt naar het beroepsniveau van de baan, dan zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen niet zo groot. Mannen zijn zowel in het hoogste beroepsniveau als het laagste niveau is sterker vertegenwoordigd dan vrouwen.

Tabel 3.2: Kenmerken van de werkzame personen in Den Haag, 2014

	Aantal vrouwen (x1000)	% Vrouw van totaal *	Aantal mannen (x1000)	% Man van totaal *
Totaal	104	100	125	100
Positie in werkring: - werknemer	90	86,5	95	76,0
- zelfstandige	14	13,5	31	24,8
Beroepsniveau:				
- 1	7	6,7	11	8,8
- 2	39	37,5	44	35,2
- 3	17	16,3	17	13,6
- 4	40	38,5	50	40,0
- onbekend	1	1,0	3	2,4

Bron: CBS Statline, januari 2016

* percentages tellen niet op tot 100% vanwege afronding door CBS van de aantallen

3.1.2 Vergelijking met andere grote steden

Het aandeel vrouwen in Den Haag dat een betaalde baan van meer dan 12 uur per week heeft, is kleiner dan in Amsterdam en Utrecht maar groter dan in Rotterdam.

Tabel 3.3: Vrouwelijke beroepsbevolking in de vier grote steden, 2014 (in %)

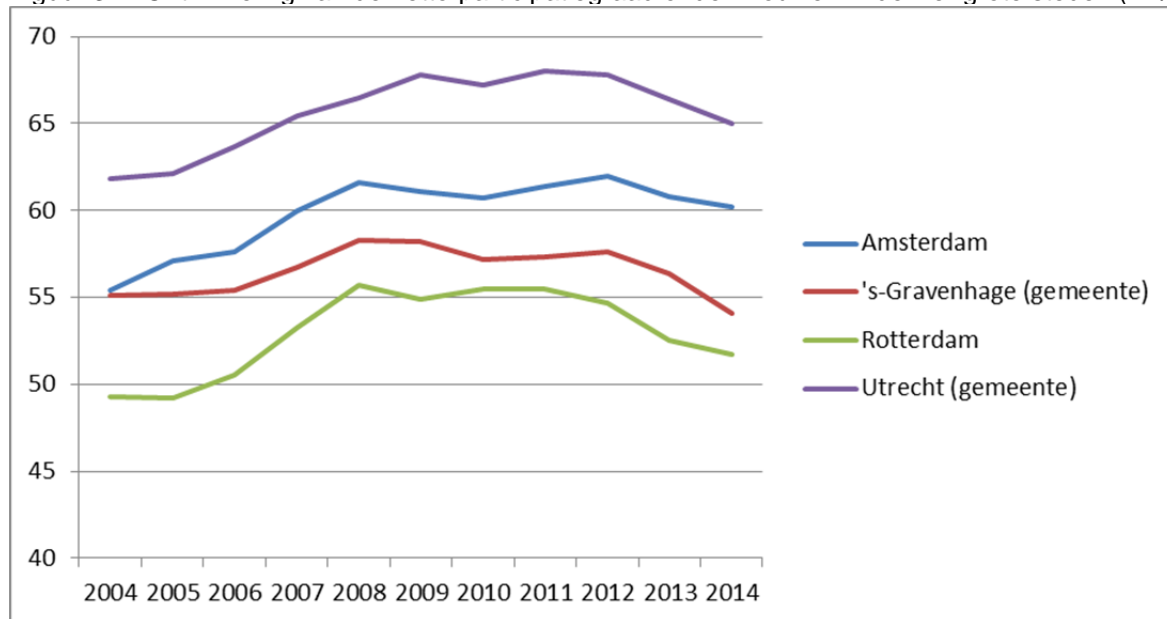
	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Landelijk
Werkzaam (12 uur of meer)	60,4	51,5	54,2	65,2	59,6
Werkloos	5,9	8,1	6,8	5,3	5,0
Niet-beroepsbevolking	34,1	40,0	39,1	29,5	35,4
Totale vrouwelijke bevolking van 15-74 jaar (=100%)	323.000	235.000	192.000	132.000	6.328.000

Bron: CBS Statline, januari 2016

De netto-participatiegraad (het percentage vrouwen met een betaalde baan van meer dan 12 uur per week op het totaal aantal vrouwen in de leeftijdsgroep van 15-74 jaar) is in alle vier grote steden in de periode 2004- 2008 flink toegenomen. Daarna begon de economische crisis en stabiliseerde de netto participatiegraad. De laatste 3 jaar is de participatiegraad zelfs flink gedaald. Figuur 3.3 laat deze ontwikkeling zien. In Amsterdam en Utrecht was de toename het grootst.

Den Haag is de enige stad waarbij de netto-participatiegraad in 2014 lager is dan 2004. Amsterdam begon in 2004 op hetzelfde niveau maar eindigt in 2014 veel hoger dan Den Haag. Utrecht is en blijft koploper en Rotterdam hekkensluiter.

Figuur 3.2: Ontwikkeling van de netto-participatiegraad onder vrouwen in de vier grote steden (in %)

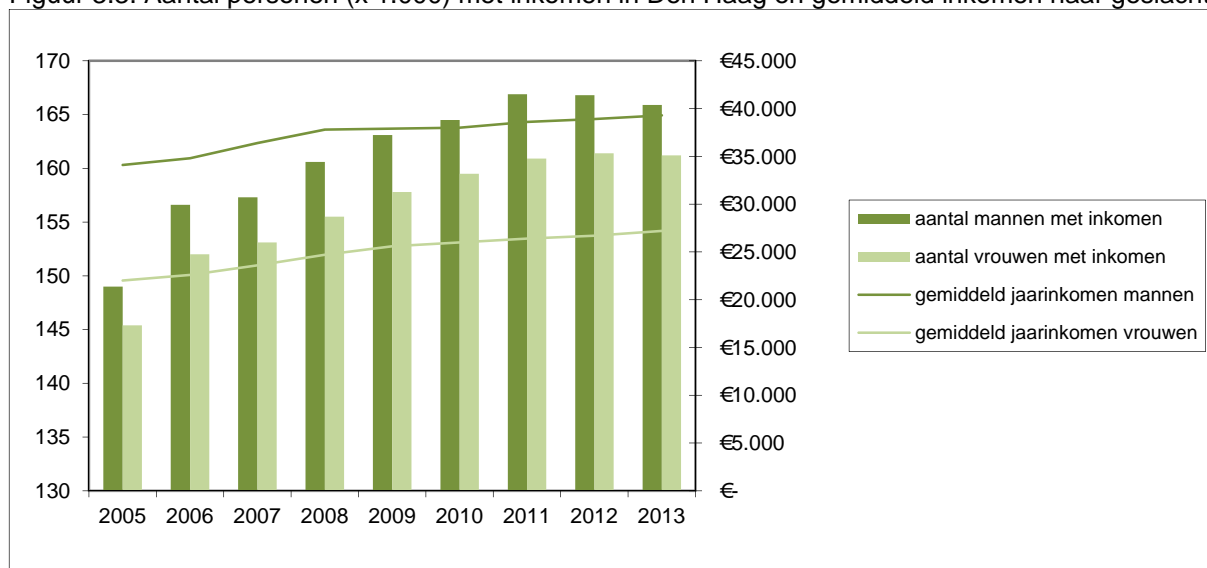
Bron: CBS Statline, januari 2016

3.1.3 Gemiddeld inkomen

Een inkomen kan worden verkregen door inkomsten uit arbeid, of door aanspraak te maken op een uitkering. Eerst wordt hier het gemiddeld jaarinkomen behandeld, daarna kijken we naar uitkeringen. De keuze voor de uitkeringen die zijn uitgediept, berust op de beschikbaarheid van de gegevens.

In figuur 3.3 is de ontwikkeling van het inkomen weergegeven van mannen en van vrouwen in Den Haag. Het gaat om personen die gedurende het hele jaar een inkomen hadden, exclusief studenten. Uit de grafiek blijkt dat het aantal personen met een inkomen in de periode 2005- 2013 flink is toegenomen. Bij mannen is het aantal sinds 2011 iets gedaald. Bij vrouwen treedt deze daling pas in 2013 op. De hoogte van het inkomen is wel jaarlijks iets blijven toenemen. Het gemiddelde jaarinkomen van vrouwen ligt ruim €12.000 lager dan dat van mannen.

Figuur 3.3. Aantal personen (x 1.000) met inkomen in Den Haag en gemiddeld inkomen naar geslacht

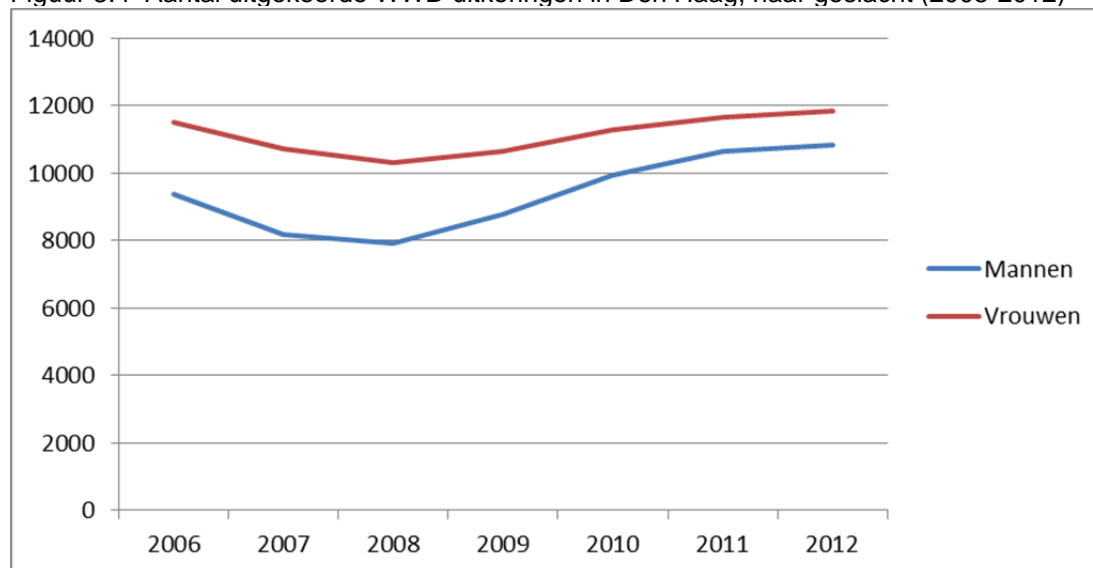

Bron: CBS Statline, januari 2016

3.1.4 Bijstand

De bijstandsuitkeringen worden verstrekt op grond van de Wet Werk en Bijstand (WWB). Uit CBS/StatLine is te herleiden dat in juli 2015 in totaal 25.050 WWB-uitkeringen zijn verstrekt (voorlopige cijfers). Ten opzichte van juli 2011 is het aantal verstrekte WWB-uitkeringen flink toegenomen (was 22.050). Van oudsher krijgen meer vrouwen een WBB-uitkering dan mannen (zie figuur 3.4). Sinds 2012 is deze uitkeringsinformatie, gespecificeerd naar geslacht, niet meer beschikbaar via CBS/Statline.

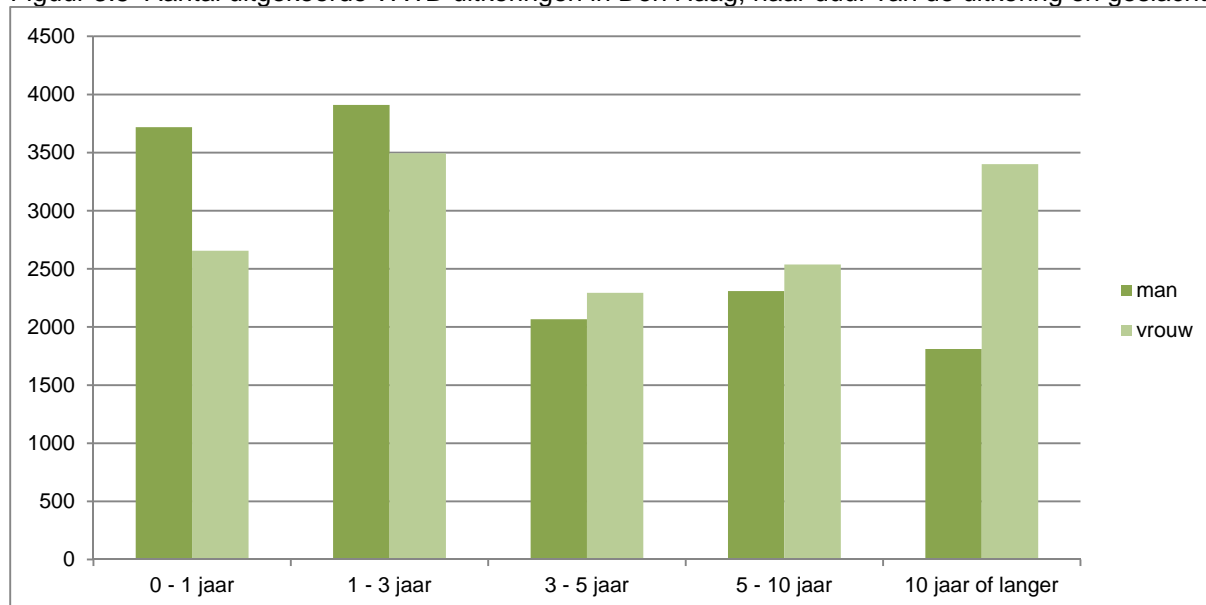
Figuur 3.4 Aantal uitgekeerde WWB-uitkeringen in Den Haag, naar geslacht (2008-2012)

Bron: CBS Statline (peilmaand november)

De gemeentelijke dienst SZW beschikt wel over de uitkeringsgegevens, gespecificeerd naar geslacht. De exacte cijfers op peildatum 1 januari 2016 zijn nog niet beschikbaar, maar uit een recent bestand van SZW komt de volgende verdeling naar voren: 13.813 mannen en 14.383 vrouwen ontvangen een bijstandsuitkering voor levensonderhoud.

Figuur 3.5 Aantal uitgekeerde WWB-uitkeringen in Den Haag, naar duur van de uitkering en geslacht

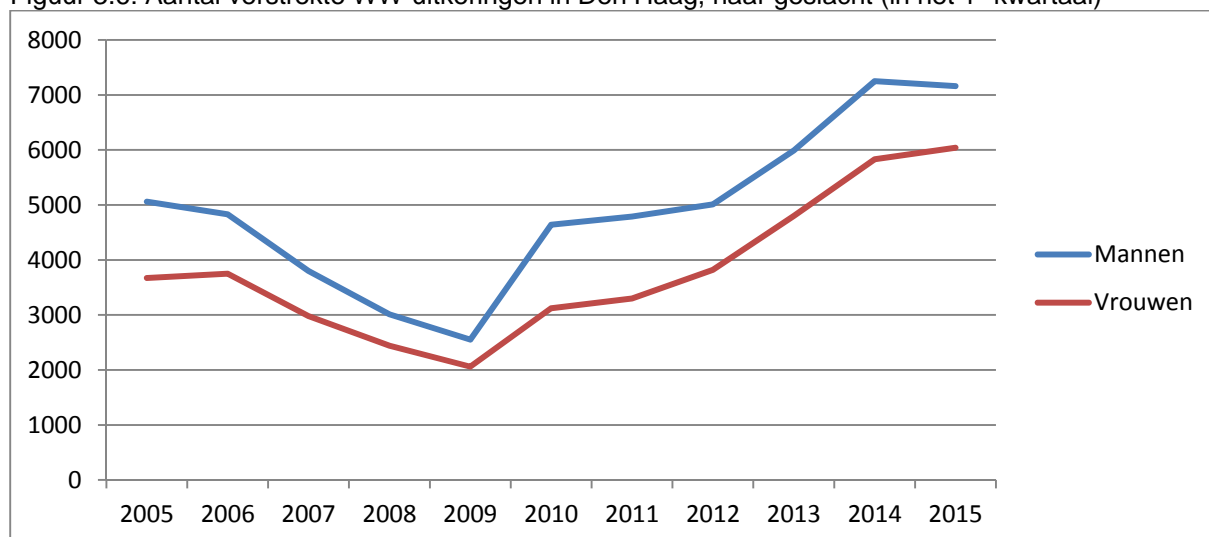
Bron: Dienst SZW, peilmoment februari 2016

We zien dat meer mannen dan vrouwen een uitkering ontvangen bij werkloosheidsduur tot 3 jaar, daarna, bij werkloosheidsduur langer dan 3 jaar, ontvangen meer vrouwen een bijstandsuitkering. Bij een werkloosheidsduur van 10 jaar of langer is het aantal vrouwen bijna dubbel zo groot.

3.1.5 Werkloosheid

De werkloosheidsuitkering wordt verstrekt op grond van de Werkloosheidswet (WW). In figuur 3.6 wordt het aantal uitgekeerde WW-uitkeringen naar geslacht weergegeven voor de laatste 10 jaar. Zo is af te lezen dat de WW-uitkering vaker wordt uitgekeerd aan mannen dan aan vrouwen. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen is er vanaf begin 2009 een sterke toename van het aantal uitgekeerde WW-uitkeringen zichtbaar. Bij vrouwen neemt het aantal gestaag toe, terwijl het aantal mannen in de laatste peilperiode licht is afgenomen.

Figuur 3.6: Aantal verstrekte WW-uitkeringen in Den Haag, naar geslacht (in het 1^e kwartaal)

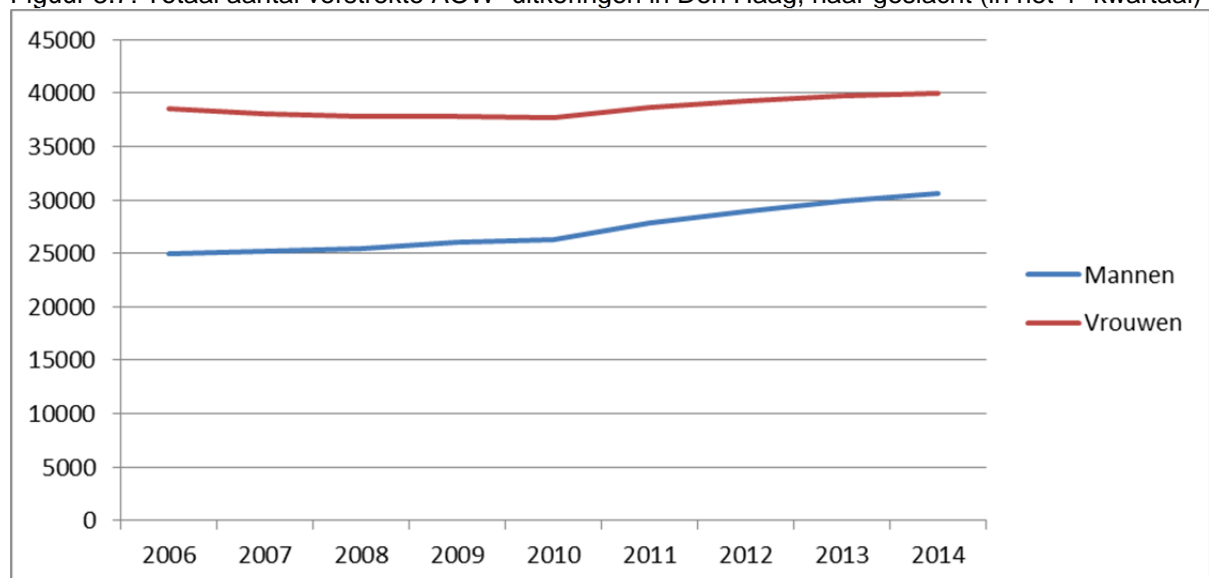
Bron: CBS Statline, januari 2016

3.1.6 Ouderdomsuitkeringen

De uitkering bij het bereiken van een bepaalde leeftijd wordt verstrekt op grond van de Algemene Ouderdomswet. De AOW is een volksverzekering tegen de financiële gevolgen van niet werken als gevolg van ouderdom. In principe is iedereen die de leeftijd van 65 jaar nog niet heeft bereikt en in Nederland woont, verzekerd voor de AOW.

In figuur 3.7 is het aantal verstrekte AOW-uitkeringen weergegeven uitgesplitst naar geslacht. Zowel bij de vrouwen als de mannen is het aantal verstrekte uitkeringen de laatste jaren licht toegenomen, bij de mannen is de toename groter.

Figuur 3.7: Totaal aantal verstrekte AOW-uitkeringen in Den Haag, naar geslacht (in het 4^e kwartaal)

Bron: CBS Statline, januari 2016

3.2 BEVORDEREN VAN MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE VAN VROUWEN

Een belangrijke voorwaarde om te emanciperen is het goed spreken van de Nederlandse taal. In Den Haag wordt hierover binnen de Haagse Taalketen samengewerkt met allerlei Haagse organisaties. Veel van deze activiteiten zijn specifiek gericht op vrouwen of hebben speciale aandacht voor vrouwen. Hieronder komen er twee aan bod.

3.2.1 Taal in de Buurt

Taal in de Buurt is een programma waarbij maatschappelijke (vrijwilligers)organisaties hun achterban of de buurtbewoners taallessen aanbieden. De taallessen zijn vooral bedoeld voor doelgroepen die tot nog toe niet of moeilijk te bereiken zijn. De meeste leslocaties zijn dicht in de buurt van de deelnemers.

Taal in de Buurt bestaat uit lesblokken van 24 weken (96 uren), waarbij in de meeste gevallen twee keer per week 2 uur les wordt gegeven. De nadruk in de taallessen ligt op het ontwikkelen van de spreekvaardigheid. Met dit project beoogt de gemeente de zelfredzaamheid van de deelnemers te vergroten en stimuleert de gemeente dat de deelnemers doorstromen naar een ander taalaanbod of naar vrijwilligerswerk. Vanaf 1 januari 2015 wordt gewerkt aan de vernieuwing van het taalaanbod aan anderstaligen. In welke vorm Taal in de Buurt zal voortbestaan is nog niet bekend.

Er doen relatief veel vrouwen mee aan dit taalprogramma, namelijk 71%³. De helft van deze vrouwen is zeer laag opgeleid en heeft maximaal basisonderwijs. Ze beginnen op het aller laagste taalniveau (A0). Eén op de vijf vrouwen is van Marokkaanse afkomst en één op de zes (17%) komt uit Midden- of Oost Europa.

Tabel 3.4 Kenmerken van vrouwen die mee doen aan Taal in de Buurt die in 2013 en 2014 (1e helft) een volledige lesperiode hebben afgesloten.

Opleidingsniveau		Taalniveau		Herkomst	
Max. Basisonderwijs	49%	A0	39%	Marokko	21%
VO max 4 jaar	26%	A0-A1	31%	Midden-en Oost Europa	17%
VO > 4 jaar	25%	A1	19%	Turkije	10%
		A1-A2	10%	Afrika	9%
		A2	1%	China	8%
				Overig	35%

Bron: retour ontvangen elektronische evaluatieformulieren 2013 t/m zomer 2014.

Een deel van deze vrouwen kiest voor een vrouwengroep. In 2014 waren 41 vrouwengroepen actief geweest in Taal in de Buurt. Dat aantal is hoger dan in voorgaande jaren. Ook het aantal vrouwen dat les krijgt in een vrouwengroep is in dat jaar hoger.

Door de jaren heen bestaat een kwart van de Taal in de Buurt deelnemers uit vrouwen die les krijgen in een vrouwengroep. Overigens zijn er in de afgelopen jaren ook mannengroepen actief geweest. Ook deze mannengroepen zijn belangrijk voor het emancipatieproces. In 2014 is er overigens geen mannengroep gestart.

³ Bron: retour ontvangen elektronische evaluatieformulieren 2013 t/m zomer 2014. Gegevens van 2275 deelnemers die een hele lesperiode hebben afgerond.

Tabel 3.5 Aantal groepen Taal in de Buurt naar soort groep en totaal aantal vrouwelijke deelnemers in een vrouwengroep.

Aantal groepen	Aantal in 2010	Aantal 2011	Aantal 2012	Aantal 2013	Aantal 2014
Vrouwengroepen	37	38	28	32	41
Mannengroepen	7	3	2	4	0
Gemengde groepen	98	112	97	98	98
Totaal aantal groepen	142	153	127	134	139
Totaal aantal deelnemers	2649	3150	2596	2795	2951
Vrouwen in vrouwengroep	678	714	543	662	851
Percentage vrouwen in een vrouwengroep	26%	23%	21%	24%	29%

Bron: aanvraag informatie Taal in de Buurt, OS&P Gemeente Den Haag

In tabel 3.6 is een beeld gegeven van de omvang van de nieuwe instroom van vrouwen in een vrouwengroep en de doorstroom van vrouwen in een vrouwengroep die nog een keer Taal in de Buurt doen. Het zogenaamde doorstroompercentage binnen Taal in de Buurt fluctueert. In 2014 was dit 69%. De vrouwengroepen die in 2010 zijn gestart bestonden voor 37% uit doorstromers. In 2012 zijn veel vrouwen na 4 of soms meer lesperiodes Taal in de Buurt gestopt en was er plaats voor nieuwe aanwas. Dit ging gepaard met een afname van het aantal vrouwengroepen (zie tabel 3.5). De vrouwen die in 2012 voor het eerst deelnemen aan Taal in de Buurt zijn in 2013 en 2014 voor een tweede of derde keer Taal in de Buurt gaan doen (doorgestroomd).

Tabel 3.6 Doorstroom (binnen Taal in de Buurt) in vrouwengroepen, 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014
Aantal gestarte vrouwen in vrouwengroep	678	714	543	662	851
Waarvan nieuw	428	338	395	160	263
Waarvan doorstroom	250 (37%)	376 (53%)	148 (26%)	502 (76%)	588 (69%)

Bron: OCW, Gemeente Den Haag

Gezien het lage taalniveau en vooral het zeer lage opleidingsniveau van de vrouwen die in een vrouwengroep les hebben, is één lesperiode van 96 uur taalles niet voldoende. Dit is ook onderwijskundig te verklaren. De meeste vrouwen kiezen daarom voor een tweede keer Taal in de Buurt.

Ook uit de meting van de vorderingen blijkt dat het voor een deel van de vrouwen die meedoen aan Taal in de Buurt moeilijk is om het taalniveau te verhogen. Zo blijkt dat 38% van de vrouwen die gestart zijn op A0 heeft in één lesperiode minimaal A1 gehaald. Een groot deel haalt dat echter niet en heeft hier meer tijd voor nodig. Ook voor de vervolg stappen is veel tijd nodig.

De vorderingen zijn als volgt gemeten:

Er zijn zes taal niveaus:

1. A0
2. tussen A0 en A1
3. A1
4. tussen A1 en A2
5. A2
6. A2+

Als een docent denkt dat een deelnemer A1 of A2 niveau kan halen, wordt dit door het ROC Mondriaan getoetst. Als een deelnemer twee stappen niveauverhoging realiseert is er altijd een toets moment geweest. Er is dan sprake van een meetbare niveauverhoging.

Tabel 3.7 Percentage vrouwelijke deelnemers dat 2 stappen of meer heeft gemaakt in één lesperiode

	Aantal vrouwen*	Meer dan 2 stappen
A0	728	38%
A0-A1	552	19%
A1	346	23%
A1-A2	193	8%
A2	26	0%
	1845	26%

Bron: retour ontvangen elektronische evaluatieformulieren 2013 t/m zomer 2014.

* die een hele periode hebben afgerond en waar een begin en eindniveau is vastgesteld.

De meeste vrouwen die meedoen aan Taal in de Buurt hebben echter wél een stap gezet op de zogenaamde participatieladder, zo blijkt uit onderstaande tabel.

Tabel 3.8 Percentage vrouwelijke deelnemers dat minimaal één stap op de participatieladder heeft gemaakt in één lesperiode, naar trede aan het begin van de periode.

Start participatieladder	% één of meer stappen
1 huis	69%
2 buurt	43%
3 activiteiten	36%
4 buiten de buurt	20%
5 met hulp vrijwilligerswerk	43%
6 zelfstandig (vrijwilligers) werk	nvt

Bron: retour ontvangen elektronische evaluatieformulieren 2013 t/m zomer 2014

3.2.2 Taal aan Zee

Met ingang van 1 januari 2014 zijn Stichting Ontmoeting met Buitenlandse Vrouwen (OBV) en Wereldvenster opgegaan in de nieuwe Stichting Taal aan Zee en gehuisvest op de locatie Brouwersgracht van ROC Mondriaan Educatie. Hiermee is er één stedelijk gesubsidieerd taalcentrum voor volwassenen gerealiseerd voor Hagenaars met een taalachterstand, dat gerund wordt door zowel professionals als vrijwilligers.

Taal aan Zee heeft twee uitvoerende units, Centraal en In de wijk:

'Centraal' verzorgt cursorische educatie en Taal op Maat voor vluchtelingen en asielzoekers. In 2014 kregen 547 asielzoekers en vluchtelingen (cursisten) op de Brouwersgracht individuele en groepsgewijze cursussen Nederlands als tweede taal (NT2), trajecten Engels en/of ICT (digitale vaardigheden);

'In de wijk' verzorgt les op maat in de wijk voor geïsoleerde, anderstalige vrouwen. In 2014 kregen 304 geïsoleerde vrouwen (deelnemers) Nederlandse les aan huis of in een klein groepje dichtbij huis, bijvoorbeeld op school van de kinderen. Voor vrouwen door vrouwen.

In 2014 bedraagt het totaal aantal cursisten en deelnemers dus 851; daarvan is 64% vrouw. In 2013 was het percentage vrouwen 62%. Dat de vrouwen ruim in de meerderheid zijn bij Taal aan Zee is logisch. De lestrajecten van de unit 'In de wijk' zijn alleen bedoeld voor vrouwen. In de unit 'Centraal' zijn alle groepen gemengd, hoewel er iets meer mannelijk dan vrouwelijke cursisten zijn⁴.

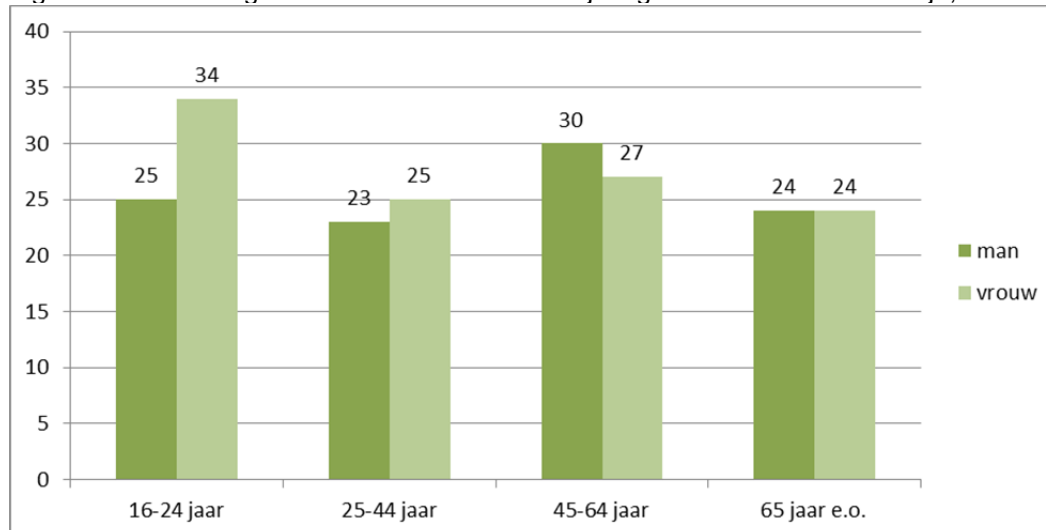
3.2.3 Vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk is niet alleen een belangrijke bouwsteen van onze samenleving, maar het doen van vrijwilligerswerk kan ook een manier zijn om mensen deel te laten nemen aan de samenleving. Ruim een kwart van de Hagenaars van 16 jaar en ouder heeft het afgelopen jaar wel eens vrijwilligerswerk gedaan. Er is geen verschil tussen mannen en vrouwen. Wel is er een verschil in de sector waarin men actief is. Mannen zijn traditioneel vaker actief bij sportverenigingen, bewonersorganisaties en in de politiek, terwijl vrouwen vaker actief zijn in de gezondheidszorg en onderwijs.

Wanneer ook naar leeftijd wordt gekeken, blijkt dat jonge vrouwen (tot 25 jaar) het vaakst vrijwilligerswerk doen (34%). Naarmate ze ouder worden, neemt het percentage af. Bij mannen is daarentegen een piek bij de leeftijdscategorie van 45-64 jaar te zien (zie figuur 3.8)

⁴ Bron: Taal aan Zee, jaarverslag 2014

Figuur 3.8 Percentage mannen en vrouwen dat vrijwilligerswerk doet naar leeftijd, in 2015

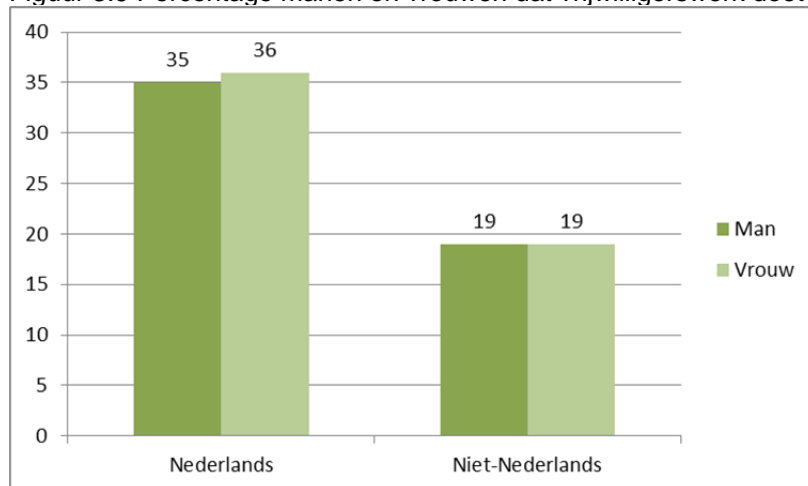

Bron: Veerkrachtmeting 2015

Er zijn aanzienlijk verschillen tussen de etnische groepen. Hagenaars van Nederlandse en Antilliaanse afkomst doen het vaakst vrijwilligerswerk (ruim 35%). Hagenaars van Surinaamse en Turkse afkomst doen daarentegen het minst aan vrijwilligerswerk (minder dan 20%).

Wanneer naar de combinatie van etniciteit en geslacht wordt gekeken, blijkt dat er nauwelijks een verschil is tussen vrouwen van Nederlandse en niet-Nederlandse afkomst. Hetzelfde geldt voor mannen.

Figuur 3.9 Percentage mannen en vrouwen dat vrijwilligerswerk doet naar etniciteit, in 2015

Bron: Veerkrachtmeting 2015

3.3 VROUWEN IN DIENST BIJ DE GEMEENTE DEN HAAG

Als goede werkgever wil de gemeente Den Haag gelijke kansen bieden aan alle groepen in de samenleving. Een goede diversiteit naar man-vrouw, culturele achtergrond, levens- en arbeidservaring levert betere kansen op een gedegen beleidsvoorbereiding en een beter contact met burgers, instellingen en bedrijven

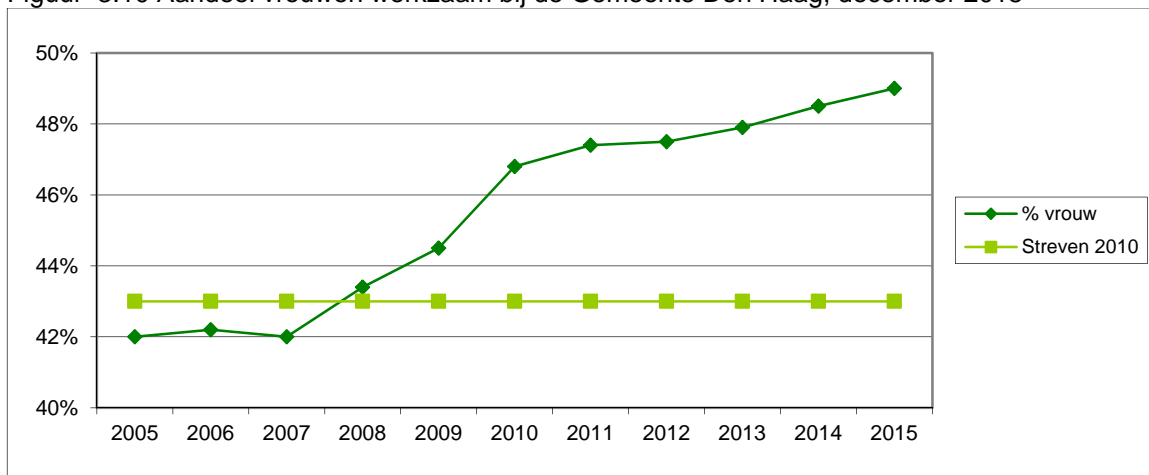
Net als de emancipatienota heeft ook het beleidsprogramma 'Boeien en bewegen 2010-2014' van de Bestuursdienst aandacht voor diversiteit⁵. Belangrijkste aandachtspunt in het beleidsprogramma is de doorstroming van migranten naar (sub)top functies. Hiervoor is een aantal maatregelen in gang gezet. Via een motie zijn daarnaast voor vrouwen in hogere functies streefcijfers vastgesteld, te weten in functieschaal 9-13 50% en in functieschaal 14 40%.

⁵ De meest recente nota van BSD 'Diversiteitsaanpak gemeentelijke organisatie' is op dit moment nog niet bekrachtigd.

3.3.1 Samenstelling en ontwikkeling personeelsbestand

Van alle werknemers bij de Gemeente Den Haag is 49% vrouw (december 2015). Dit is iets meer dan voorgaande jaren (zie figuur 3.10), maar ruimschoots boven het streven dat in 2010 dat het percentage vrouwen in de het personeelsbestand tenminste 43% bedraagt.

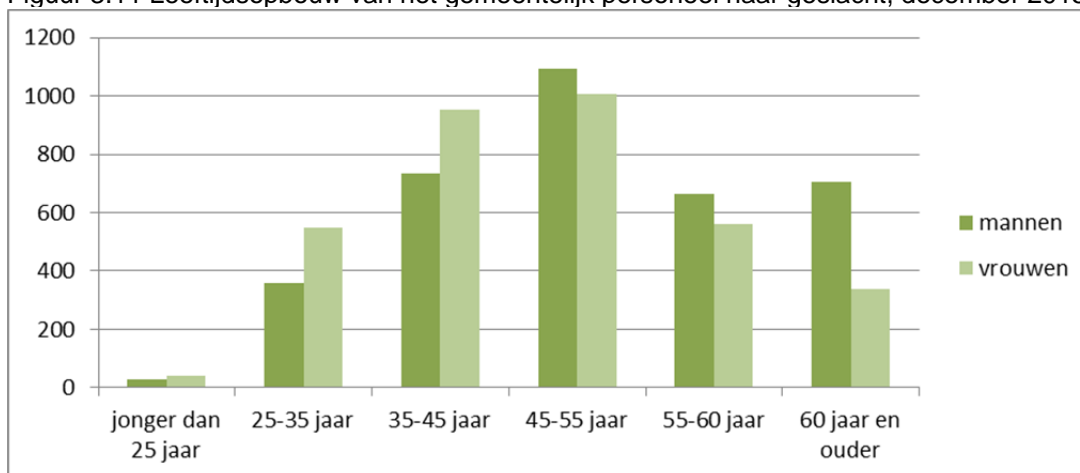
Figuur 3.10 Aandeel vrouwen werkzaam bij de Gemeente Den Haag, december 2015

Bron: Pegasus, BSD, januari 2016

De gemiddelde leeftijd van de medewerkers was eind 2015 47,6 jaar. Dit betekent een verhoging van ruim 2 jaar in vergelijking met 2010. Toen bedroeg de gemiddelde leeftijd 45,5 jaar. De gemiddelde leeftijd van de vrouwen is 45,9 jaar; die van de mannen 49,3 jaar. Figuur 3.11 laat de leeftijdsopbouw zien.

Figuur 3.11 Leeftijdsopbouw van het gemeentelijk personeel naar geslacht, december 2015

Bron: Oracle HR, BSD, januari 2016

De gemiddelde diensttijd bij de gemeente is 16 jaar. Vergeleken met 2014 is dit een stijging van een jaar. De gemiddelde diensttijd kent een verschil tussen mannen en vrouwen: vrouwen 14 jaar en mannen 17 jaar.

Van de medewerkers werkt 38% in deeltijd. Dit is ten opzichte van 2014 iets gestegen. Vrouwen werken vaker in deeltijd dan mannen (resp. 59% en 17%).

3.3.2 Vrouwen in topfuncties

Het aandeel vrouwen in topposities (schaal 14 en hoger) is in de periode 2005-2015 bijna verdubbeld. Eind 2015 was dit percentage 29,5%. Het aandeel vrouwen in de functieschalen 9 t/m 13 ligt eind 2015 op 47,5%. Dat is bijna 12 procentpunt hoger dan in 2005.

Figuur 3.12 Ontwikkeling van het percentage vrouwen in hogere en topposities, december 2015

Bron: Oracle HR, BSD, januari 2016

In de middelbare beroepen is het aandeel vrouwen de afgelopen jaren ook iets toegenomen. In de elementaire beroepen is het aandeel daarentegen iets afgenomen.

Tabel 3.9 Percentage vrouwen werkzaam bij de Gemeente Den Haag per salarisschaal in %

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Streven 2014
Elementaire beroepen 1 t/m 3	16	17	16	16	16	15	18	18	17	
Lagere beroepen 4 t/m 6	44	45	45	48	47	47	46	47	47	
Middelbare beroepen 7 t/m 8	53	54	55	57	58	59	59	58	60	
Hogere beroepen 9 t/m 13	38	40	42	42	43	43	45	46	47	50
Topfuncties 14+	21	24	23	29	27	27	26	26	29	40
Gehele gemeente	42	44	45	47	47	48	48	48,5	49	

Bron: Oracle HR, BSD, januari 2016

3.4 GENDERVERSCHILLEN IN DE GEZONDHEIDSZORG

3.4.1 Gezondheidsmonitor

In dit hoofdstuk wordt een nieuw beleidsonderwerp behandeld, waarbij aansluiting wordt gezocht bij de landelijke ontwikkeling rekening te houden met man-vrouw verschillen in de gezondheidszorg. We kijken naar een aantal verschillen voor wat betreft de lichamelijke gezondheid, geestelijke gezondheid, sociale gezondheid en leefstijl. Ook kijken we naar het gebruik van zorgprofessionals als de huisarts en de tandarts. De gegevens (en een deel van de teksten⁶) komen uit de Gezondheidsenquête 2012 en hebben betrekking op mannen en vrouwen in de leeftijd van 19 tot en met 64 jaar.

3.4.2 Lichamelijke gezondheid

Rond de driekwart van zowel mannen (76%) als vrouwen (73%) beoordeelt zijn of haar eigen gezondheid als zeer goed tot goed.

In de gezondheidsenquête is aan Hagenaars gevraagd naar het vóórkomen van negentien chronische ziekten en aandoeningen in het jaar voorafgaande aan het onderzoek. Het gaat hierbij om chronische zelfgerapporteerde ziekten en aandoeningen die niet door een arts hoeven te zijn vastgesteld.

⁶ Bron: Gemeente Den Haag (2014), Gezondheidsmonitor 2014

45% van de Haagse mannen van 19 tot en met 64 jaar geeft aan ten minste één zelfgerapporteerde chronische ziekte of aandoening te hebben gehad. Onder vrouwen is dit aandeel duidelijk hoger, namelijk 60%.

In de tabel hieronder wordt voor mannen en vrouwen apart aangegeven hoe vaak een afzonderlijke chronische ziekte / aandoening voorkomt. Vrouwen hebben duidelijk vaker dan mannen migraine / ernstige hoofdpijn, ernstige of hardnekkige darmstoornissen en onvrijwillig urineverlies.

Tabel 3.10 Vóórkomen van chronische ziekten en aandoeningen

Chronische ziekte / aandoening in afgelopen 12 maanden	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Suikerziekte	5,4%	4,3%
Beroerte, hersenbloeding, herseninfarct	0,4%	0,3%
Hartinfarct	0,6%	0,8%
Andere ernstige hartaandoening	1,5%	1,6%
Vorm van kanker	0,5%	1,7%
Migraine, ernstige hoofdpijn *	13,4%	29,7%
Hoge bloeddruk	15,6%	11,4%
Vernauwing bloedvaten in buik of benen	4,0%	2,9%
Astma of COPD	9,4%	9,8%
Psoriasis	2,2%	2,3%
Chronische eczeem	5,2%	8,2%
Duizeligheid met vallen	6,1%	7,9%
Ernstige of hardnekkige darmstoornissen (> dan 3 maanden) *	4,3%	8,9%
Onvrijwillig urineverlies *	3,1%	10,0%
Gewrichtsslijtage (artrose, slijtagereuma) van heupen of knieën	10,2%	12,3%
Chronische gewrichtsontsteking (ontstekings-/chronische reuma, reumatoïde artritis)	5,2%	6,3%
Ernstige of hardnekkige aandoening van rug incl. hernia	14,4%	11,1%
Andere ernstige aandoening van nek of schouder	10,1%	12,7%
Andere ernstige aandoening van elleboog, pols of hand	7,9%	10,9%
Minstens 1 chronische ziekte / aandoening *	45,4%	60,0%

* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

Lichamelijke beperkingen, zoals gezichts-, gehoor en mobiliteitsbeperkingen kunnen een obstakel vormen voor deelname aan het maatschappelijk leven. Hoewel vrouwen iets vaker aangeven last te hebben van lichamelijke beperkingen dan mannen, zijn de verschillen niet significant.

Tabel 3.11 Lichamelijke beperkingen

Lichamelijke beperkingen	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Gehoorbepierking	4,5%	5,0%
Gezichtsbeperking	7,7%	9,2%
Mobiliteitsbeperking	7,8%	12,4%
Minstens 1 beperking	12,8%	17,7%

* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

3.4.3 Geestelijke gezondheid

Haagse vrouwen hebben een iets groter risico op angststoornissen of depressie dan Haagse mannen (zie tabel). Van de vrouwen in de leeftijd 19-64 jaar heeft ruim de helft (55%) een matig of verhoogd risico op een angststoornis of depressie. Bij mannen is dit bij ruim tweevijfde (44%) het geval.

Tabel 3.12 Risico op angststoornis of depressie

	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Matig risico op angststoornis of depressie	33,9%	41,8%
Hoog risico op angststoornis of depressie	10,2%	13,3%
Matig of hoog risico op angststoornis of depressie *	44,1%	55,1%

* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

3.4.4 Sociale gezondheid - eenzaamheid

Langdurige eenzaamheid bedreigt het persoonlijk welbevinden en kan in allerlei opzichten ziekmakend zijn, zowel lichamelijk als geestelijk.

Mannen in de leeftijd van 19 tot en met 64 jaar zijn niet duidelijk vaker of minder vaak eenzaam dan vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep. Voor beide groepen is het aandeel dat zich matig tot sterk eenzaam voelt 45%.

Tabel 3.13 Eenzaamheid

	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Matig tot sterk eenzaam	45,1%	44,7%

* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

3.4.5 Leefstijl

Iemands leefstijl is van invloed op zijn of haar gezondheid. We kijken in deze paragraaf naar een aantal aspecten hiervan: overgewicht, roken en het gebruik van alcohol.

Overgewicht wordt in verband gebracht met verschillende (chronische) aandoeningen zoals suikerziekte, hart- en vaatziekten en bepaalde vormen van kanker. Overgewicht kan ook samengaan met lichamelijke beperkingen en psychosociale problemen zoals depressie.

Uit de Gezondheidsenquête blijkt dat ruim de helft (53%) van de Haagse mannen van 19 tot en met 64 jaar overgewicht heeft. Dit is duidelijk vaker het geval dan onder Haagse vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep (41%). Het aandeel mannen en vrouwen waarbij sprake is van ernstig overgewicht is echter nagenoeg gelijk.

Tabel 3.14 Overgewicht

	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Matig overgewicht *	39,5%	26,4%
Ernstig overgewicht	13,5%	14,3%
Totaal overgewicht *	53,0%	40,7%

* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

Roken vergoot de sterftekans als gevolg van diverse verschillende ziekten en aandoeningen. Bij mannen die aan één van deze ziekten overlijden kan in 55% van de gevallen een relatie gelegd worden met roken, bij vrouwen is dit 29%.

Het aandeel rokers is onder Haagse mannen duidelijk hoger (35%) dan onder Haagse vrouwen (26%).

Tabel 3.15 Roken

	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Roken	34,9%	26,4%

* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

Alcoholgebruik heeft negatieve effecten op bijna alle organen van het menselijk lichaam en hangt samen met ongeveer zestig verschillende aandoeningen. Daarnaast zijn er maatschappelijke nadelen aan alcoholgebruik, zoals overlast, geweld en verkeersongevallen.

Zwaar drinken bij mannen wil zeggen dat een man minstens één dag in de week zes of meer glazen alcohol drinkt. Bij mannen die meer dan 21 glazen per week alcohol drinken is sprake van overmatig drinken. Bij vrouwen is er sprake van zwaar drinken als zij minstens één dag per week vier of meer glazen drinkt. Van overmatig drinken is sprake wanneer een vrouw 14 glazen alcohol of meer drinkt.

Haagse mannen hebben in het jaar voorafgaand aan het onderzoek duidelijk vaker alcohol gedronken dan Haagse vrouwen; respectievelijk 80% en 72%. Ook het aandeel mannen dat zwaar drinkt is duidelijk hoger dan onder vrouwen. Ook overmatig drankgebruik is onder mannen hoger dan onder vrouwen, maar dit verschil is niet significant.

Tabel 3.16 Alcoholgebruik

	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Afgelopen jaar alcohol gebruikt *	79,8%	72,0%
Overmatig drinken	8,6%	4,6%
Zwaar drinken *	13,9%	6,0%

* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

3.4.6 Zorggebruik

Vrouwen maken in het algemeen meer gebruik van de verschillende zorgverleners dan mannen. Alleen voor wat betreft het contact met de huisarts en het contact met de tandarts is er een duidelijk verschil tussen mannen en vrouwen in de leeftijd van 19 tot en met 64 jaar.

Tabel 3.17 Contact met zorg

	mannen 19 t/m 64 jaar	vrouwen 19 t/m 64 jaar
Contact met huisarts	70,4%	80,1%
Contact met tandarts	70,6%	78,1%
Contact met medisch specialist	34,9%	43,0%
Contact met GGZ	11,0%	13,4%
Contact met diëtist	5,3%	8,5%
Contact met fysiotherapeut	23,5%	27,7%

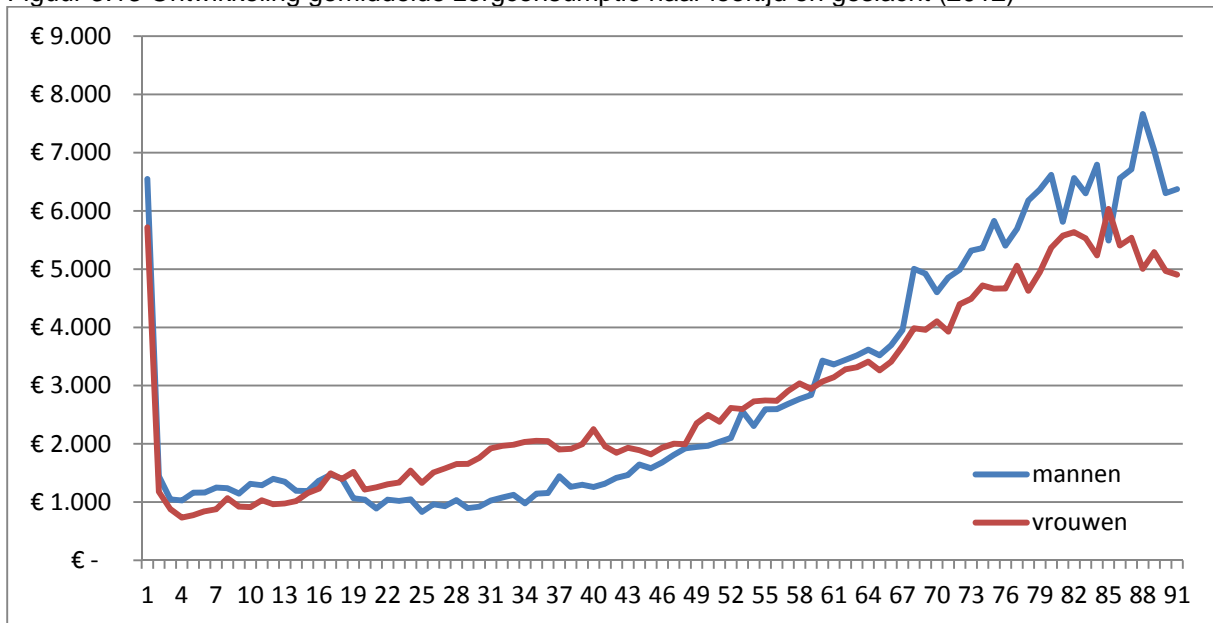
* verschil tussen mannen en vrouwen is significant.

Bron: Gezondheidsenquête 2012

In figuur 3.13 is de ontwikkeling van de zorgconsumptie van Haagse verzekerden weergegeven naar mannen en vrouwen. Uit de figuur blijkt dat vrouwen tussen 18 en 45 jaar substantieel meer zorg consumeren dan mannen. Uit een nadere analyse van de data blijkt dat in deze leeftijdsperiode ook de meeste kraamzorg en verloskundige zorg wordt gedeclareerd. Dit verklaart voor een groot deel het verschil in zorgconsumptie in de vruchtbare periode van vrouwen. Het is daarbij denkbaar dat vrouwen voor tijdens en na hun zwangerschap vaker een beroep doen op bijvoorbeeld een huisarts, fysiotherapie etc.

Verder valt op dat de gemiddelde zorgkosten van oudere mannen veel hoger liggen dan de zorgkosten van vrouwen op dezelfde leeftijd.

Figuur 3.13 Ontwikkeling gemiddelde zorgconsumptie naar leeftijd en geslacht (2012)⁷

⁷ <http://www.vektis.nl/index.php/vektis-open-data>

4 Mannen

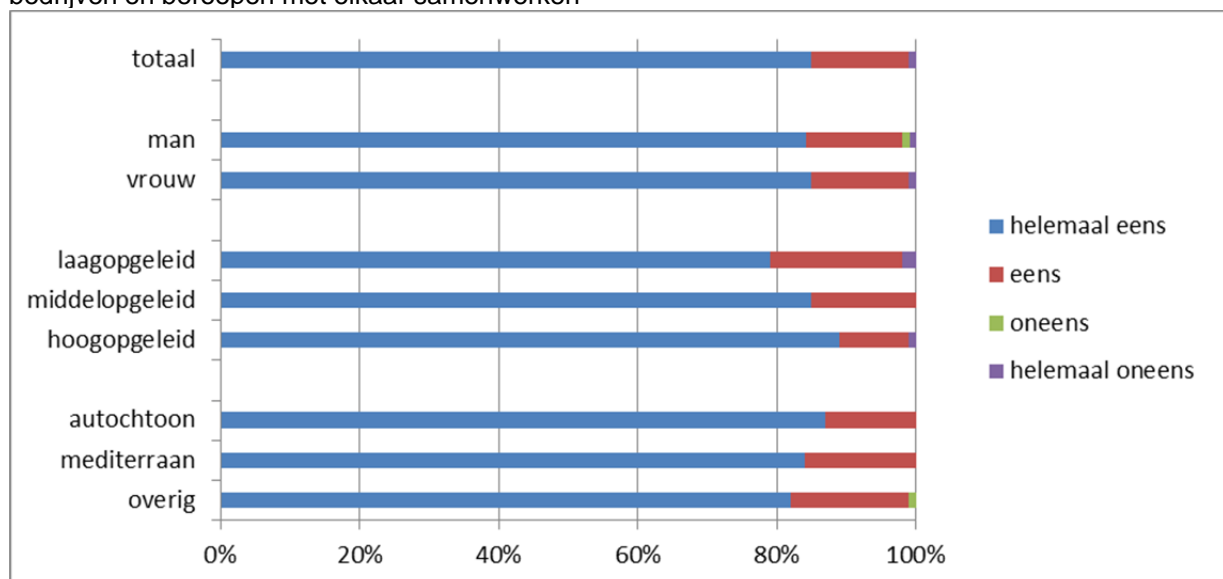
4.1 BEWUSTMAKEN VAN MANNEN BIJ EMANCIPATIEPROCES

In dit hoofdstuk wordt een aantal uitkomsten uit de voorgaande hoofdstukken gecombineerd om een beeld te schetsen van hoe mannen (en vrouwen) aankijken tegen emancipatie, de rol van de vrouw en de onderlinge taakverdeling.

4.1.1 Acceptatie gelijkheid mannen en vrouwen

In de onderstaande figuur zijn de antwoorden weergegeven op een stelling die is voorgelegd aan het Stadspanel. We zien dat de Haagse bevolking, ongeacht sexe, leeftijd of etniciteit, het samenwerken van mannen en vrouwen als de normaalste zaak van de wereld beschouwt (84% is het helemaal eens met de stelling en 14% eens).

Figuur 4.1 Mate waarin panelleden het eens zijn met de stelling 'mannen en vrouwen mogen in alle bedrijven en beroepen met elkaar samenwerken'

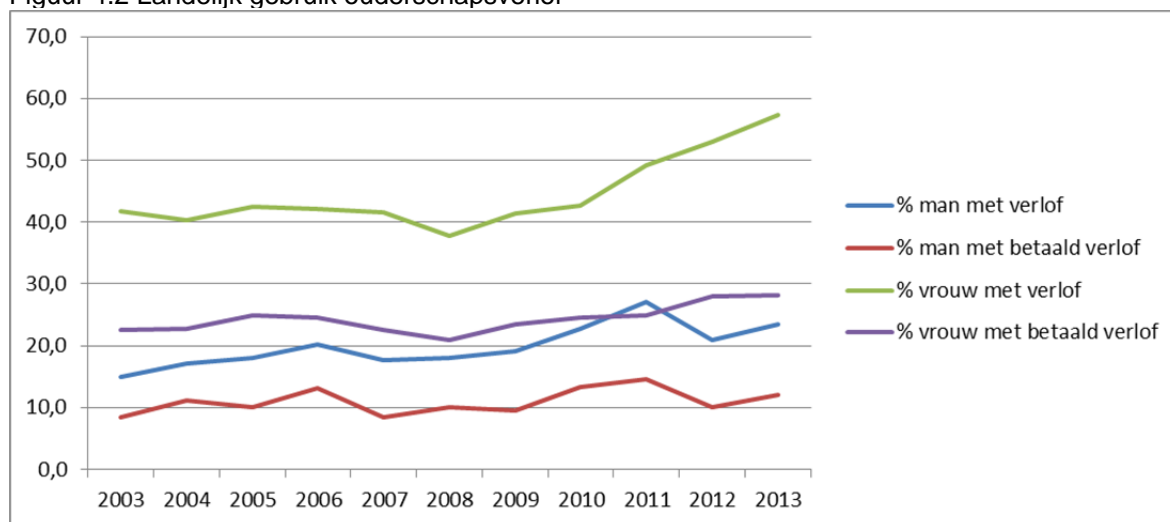
Bron: Stadsenquête 2014

4.1.2 Zorg voor kinderen

Uit paragraaf 2.1.5 blijkt dat vrouwen vaker ouder zijn in een eenouderhuishouden. Vrouwen hebben vaker de verantwoordelijkheid voor de kinderen wanneer er sprake is van zorg voor de kinderen door één van beide ouders.

In onderstaande tabel is weergegeven welk deel van de mannen en vrouwen in Nederland in de afgelopen jaren ouderschapsverlof heeft opgenomen. Daarbij is gepercenteerd op het aantal rechthebbenden en is een onderscheid tussen al dan niet betaald verlof. Uit de tabel blijkt dat vrouwen veel vaker dan mannen ouderschapsverlof opnemen, ook als dat is onbetaald is. Haagse cijfers zijn niet beschikbaar.

Figuur 4.2 Landelijk gebruik ouderschapsverlof

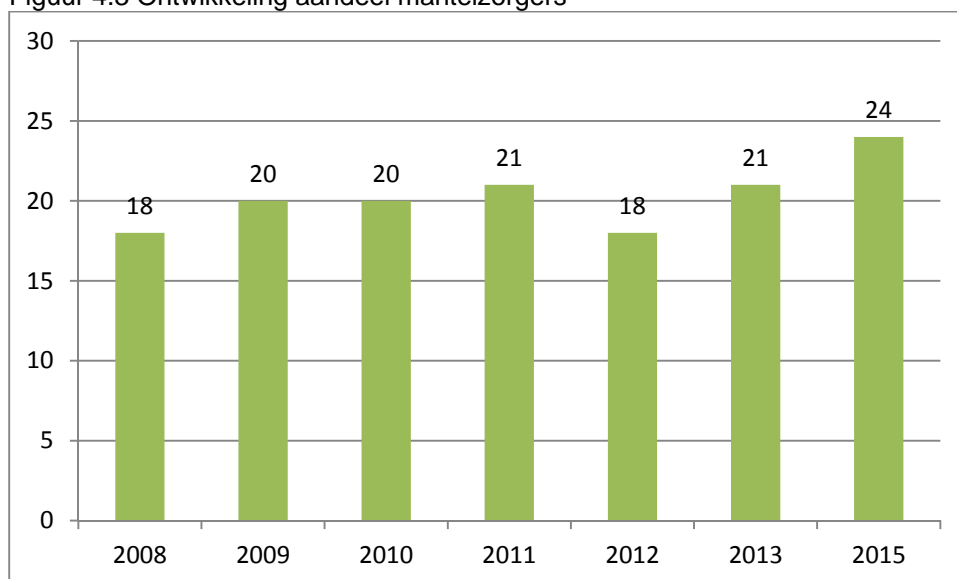
Bron: CBS Statline, januari 2016

4.2 MANNEN EN MANTELZORG

Mantelzorg is onbetaalde zorg voor zieke of gehandicapte familieleden of vrienden. Het gaat bij mantelzorg om intensieve zorg voor langere tijd. De term mantelzorg is niet bij iedereen bekend; bij de allochtone Hagenaars is deze term minder bekend dan bij de autochtone Hagenaars.

In Den Haag verlenen ruim 100.000 burgers mantelzorg aan een familielid, vriend of buurtgenoot. Dat is iets meer dan in de afgelopen jaren. In onderstaande figuur is de ontwikkeling te zien.

Figuur 4.3 Ontwikkeling aandeel mantelzorgers

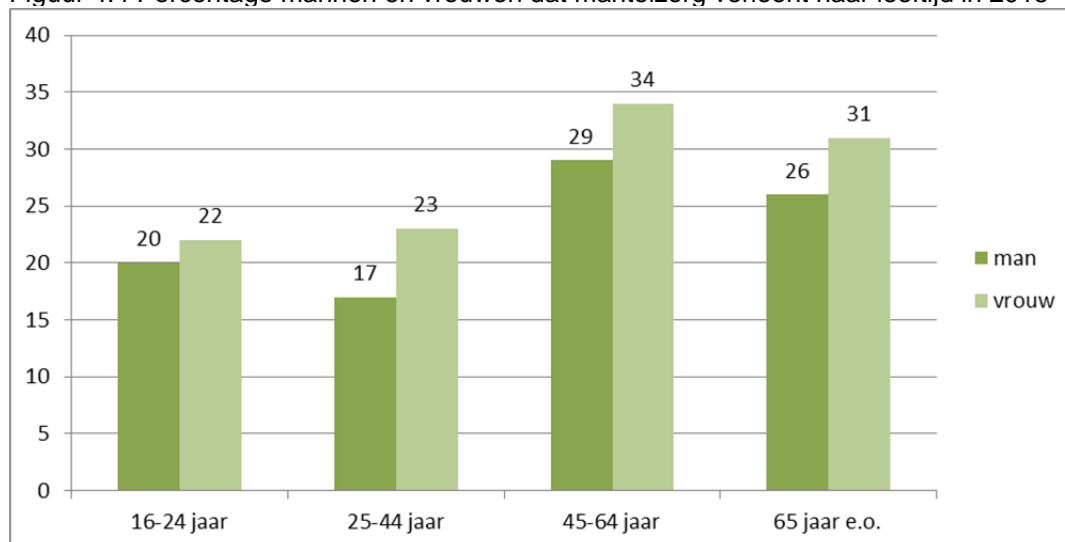
Bron: Stadsenquête 2008-2013 en Veerkrachtmeting 2015

Het grootste aandeel van die mantelzorgers verleent intensieve zorg. Een op de vijf mantelzorgers voelt zich tamelijk zwaar belast tot overbelast voelt; ongeveer een kwart van hen heeft behoefte aan ondersteuning.⁸

Vrouwen verlenen iets vaker mantelzorg dan mannen (resp. 27% en 22%). Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen, zoals in figuur 4.4 te zien is.

⁸ Uitkomsten Stadsenquête 2013; deze vragen zijn niet in de Veerkrachtmeting 2015 gesteld.

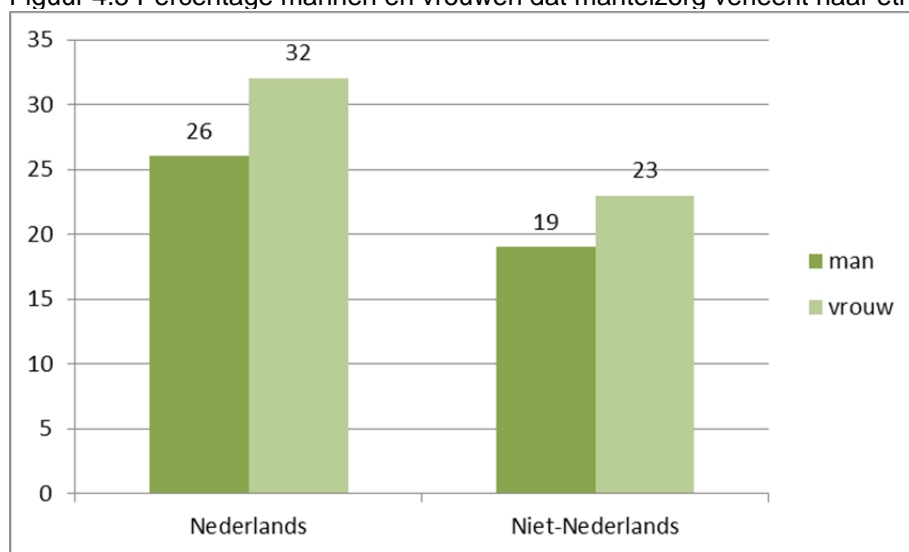
Figuur 4.4 Percentage mannen en vrouwen dat mantelzorg verleent naar leeftijd in 2015

Bron: Veerkrachtmeting 2015

Hagenaars van Nederlandse afkomst verlenen vaker mantelzorg dan Hagenaars van niet-Nederlandse afkomst (resp. 29% en 21%). Dit zowel voor mannen als voor vrouwen. Bij Hagenaars van niet-Nederlandse afkomst is het verschil tussen man en vrouw zelfs iets minder groot als bij Hagenaars van Nederlandse (zie figuur 4.5)

Figuur 4.5 Percentage mannen en vrouwen dat mantelzorg verleent naar etniciteit, in 2015

Bron: Veerkrachtmeting 2015

5 Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders

5.1 EMANCIPATIE VAN LHBT'S

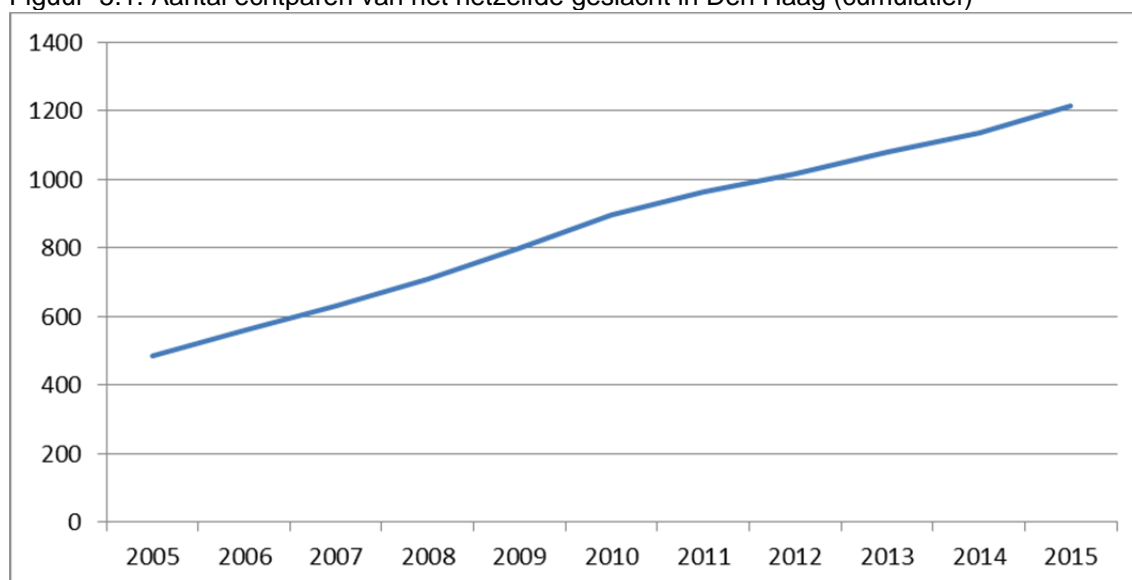
In de Nota Emancipatie is gesteld dat homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders (LHBT's) zich in Den Haag zelfbewust en zichtbaar moeten kunnen manifesteren. Homo-emancipatie onderscheidt zich van vrouwen- en mannenemancipatie in die zin dat hier de nadruk ligt op gelijkgerechtigdheid, sociale acceptatie en veiligheid.

Over het aantal homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders in Den Haag is weinig bekend. Het enige harde gegeven dat bekend is, is het aantal homohuwelijken dat in Den Haag gesloten wordt.

5.1.1 Het homohuwelijk

Sinds 2001 is het mogelijk om als twee personen van het zelfde geslacht te trouwen. In onderstaande figuur is het aantal echtparen dat in homohuwelijk leeft in Den Haag weergegeven. In 2015 waren in Den Haag 1.212 echtparen van hetzelfde geslacht.

Figuur 5.1. Aantal echtparen van het hetzelfde geslacht in Den Haag (cumulatief)

Bron: DHC/DPZ 2014

Volgens het CBS zijn in 2013 in Nederland 522 huwelijken tussen mannen gesloten en 700 tussen vrouwen. Recentere gegevens zijn helaas niet beschikbaar.

Tabel 5.1 Aantal gesloten huwelijken tussen personen van hetzelfde geslacht in Nederland

	2009	2010	2011	2012	2013
Huwelijk tussen mannen	573	660	601	544	522
Huwelijk tussen vrouwen	785	694	754	741	700
Geregistreerd partnerschap tussen mannen	221	234	235	217	208
Geregistreerd partnerschap tussen vrouwen	274	253	246	218	199

Bron: CBS StatLine op januari 2016 (in het 4^e kwartaal van 2016 komen cijfers over 2014 en 2015 pas beschikbaar)

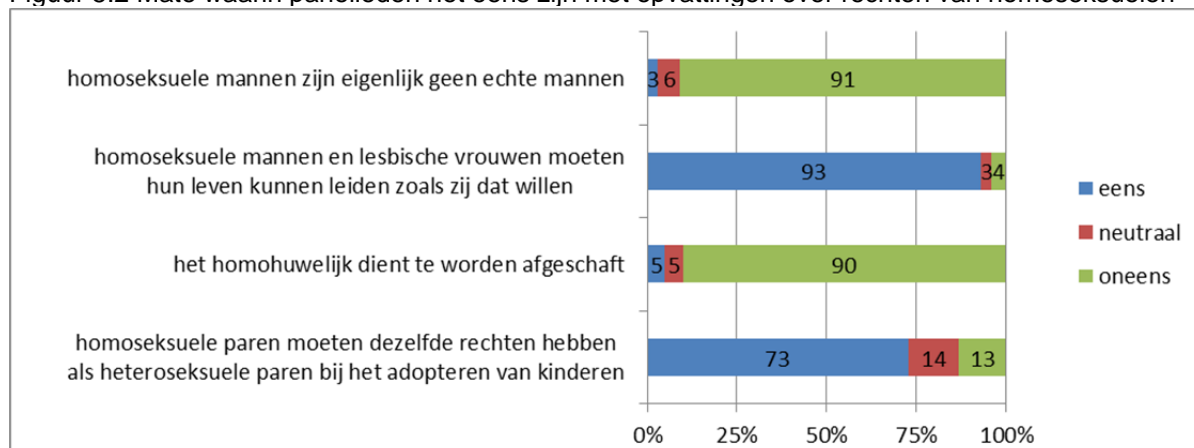
5.1.2 Acceptatie

In de Haagse stadspanel zijn een aantal stellingen voorgelegd over homoseksualiteit. Hieronder worden de uitkomsten gepresenteerd.

Gelijke rechten

Negen op de tien Haagse panelleden is het niet eens met de stelling dat homoseksuele mannen eigenlijk geen mannen zijn (91%). Ook negen op de tien panelleden vindt dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen (93%) en zijn tevens van mening dat het homohuwelijk niet dient te worden afgeschaft (90%). De adoptierechten hoeven van drie kwart van de panelleden niet anders te zijn voor homoseksuele paren, 13% vindt van wel. Lager opgeleiden tonen bij al deze stellingen een lagere tolerantie dan gemiddeld.

Figuur 5.2 Mate waarin panelleden het eens zijn met opvattingen over rechten van homoseksuelen

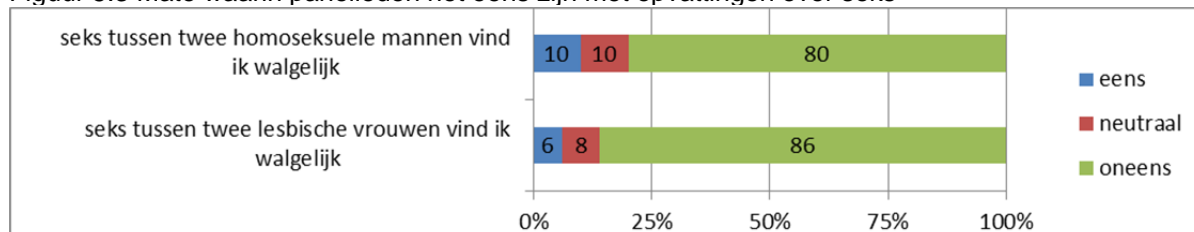

Bron: Stadspanel 2015

Seks

Van de Haagse panelleden vindt 6% seks tussen twee lesbische vrouwen walgelijk, 86% heeft hier geen moeite mee. Seks tussen twee homoseksuele mannen vindt een iets groter aandeel walgelijk (10%), 80% vindt dit niet. Lager opgeleiden hebben meer dan gemiddeld moeite met seks tussen vrouwen en allochtonen hebben meer moeite met seks tussen mannen.

Figuur 5.3 Mate waarin panelleden het eens zijn met opvattingen over seks

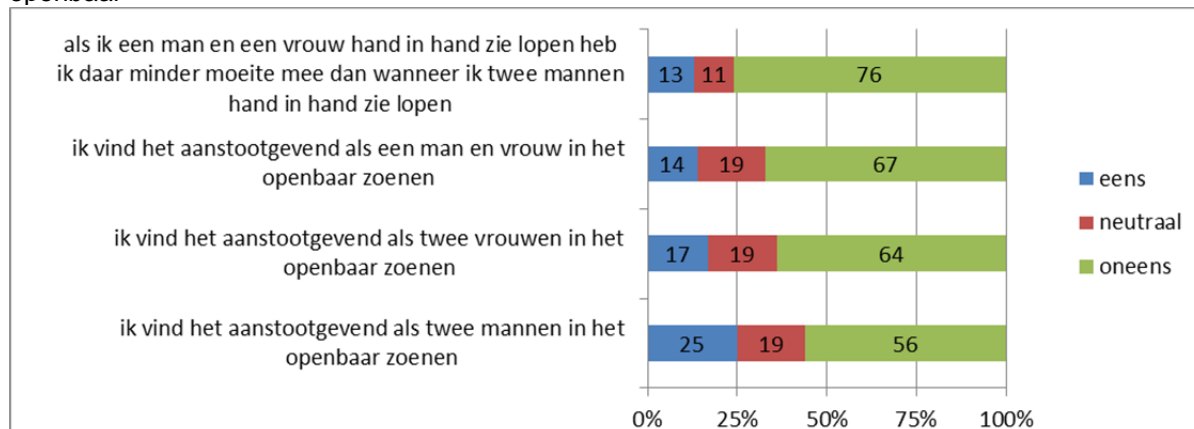

Bron: Stadspanel 2015

Het tonen van affectie in het openbaar

Eén op de vier Haagse panelleden vindt het aanstootgevend als twee mannen in het openbaar zoenen (25%). Ruim de helft (56%) heeft hier geen moeite mee. Met twee zoenende vrouwen hebben panelleden iets minder moeite (18%). De minste moeite hebben panelleden met een man en vrouw die zoenen (14%). Van de panelleden heeft 13% er meer moeite mee als zij twee mannen hand in hand zien lopen dan wanneer zij een man en vrouw hand in hand zien lopen. Lager opgeleiden en allochtonen hebben vaker moeite met de uitingen van affectie in het openbaar.

Figuur 5.4 Mate waarin panelleden het eens zijn met opvattingen over het tonen van affectie in het openbaar

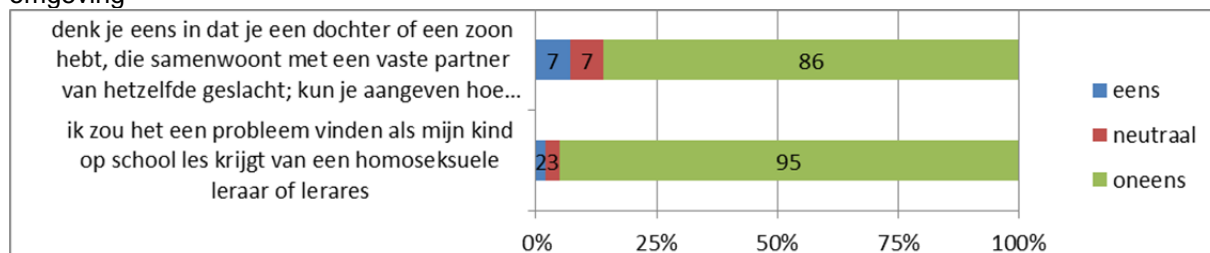

Bron: Stadspanel 2015

Homoseksualiteit in de nabije omgeving

Van de Haagse panelleden vindt 7% het onaanvaardbaar als hun kind zou gaan samenwonen met een vaste partner van hetzelfde geslacht, 86% vindt van niet. En 2% van de panelleden zou het een probleem vinden als zijn of haar kind op school les krijgt van een homoseksuele leraar of lerares, 95% vindt dit geen probleem.

Figuur 5.5 Mate waarin panelleden het eens zijn met opvattingen over homoseksualiteit in de nabije omgeving

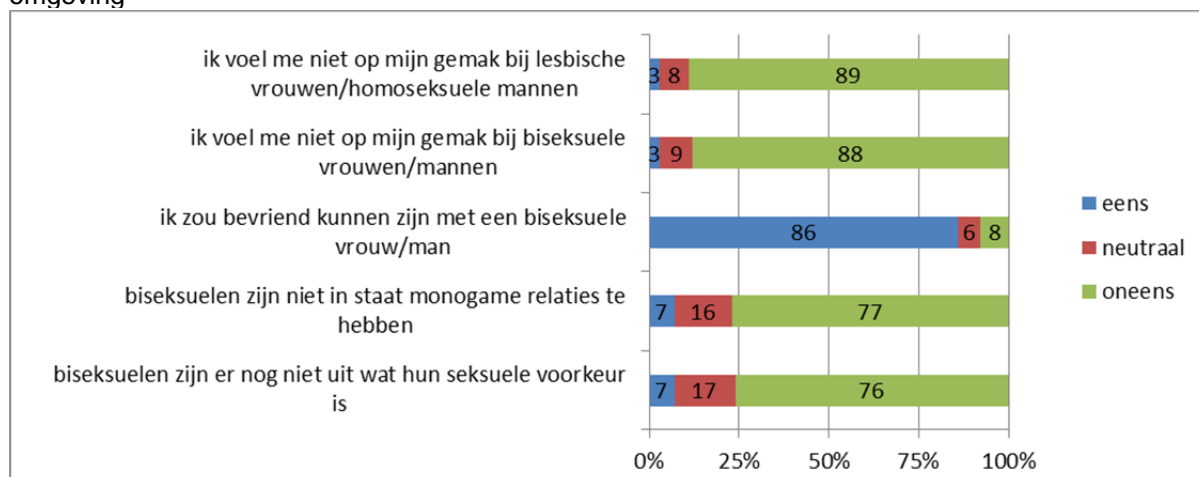
Bron: Stadspanel 2015

Biseksualiteit

Van de panelleden denkt 7% dat biseksuelen er nog niet uit zijn wat hun seksuele voorkeur is en dat biseksuelen niet in staat zijn om monogame relaties te hebben. Drie kwart van de Haagse panelleden is het niet eens met deze stellingen. Lager opgeleiden (13%) en overige allochtonen (20%) denken vaker dat biseksuelen niet weten wat hun seksuele voorkeur is.

Bijna 9 op de 10 Haagse panelleden zou bevriend kunnen zijn met een biseksuele persoon van zijn of haar eigen geslacht (86%). Van de Haagse panelleden geeft 3% aan zich ongemakkelijk te voelen bij een biseksuele persoon van het eigen geslacht, voor 88% is dit niet het geval. Tevens geeft 3% van de Haagse panelleden aan zich ongemakkelijk te voelen bij mensen met een seksuele voorkeur voor het eigen geslacht, voor 89% is dit geen probleem. Met name 16 tot 30-jarigen hebben minder moeite met de omgang met biseksuelen.

Figuur 5.6 Mate waarin panelleden het eens zijn met opvattingen over homoseksualiteit in de nabije omgeving

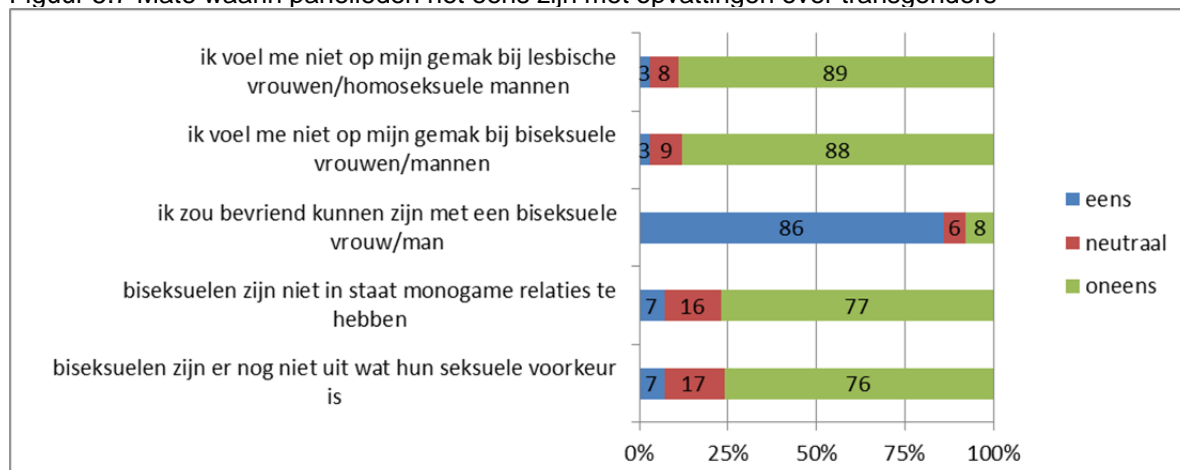
Bron: Stadspanel 2015

Transgenders

Circa één op de 10 panelleden (12%) is van mening dat er iets mis is met mensen die zich geen man of vrouw voelen, vooral 16 tot 30-jarigen (23%) en overige allochtonen (37%) zijn deze mening toegedaan. Drie kwart van de panelleden vindt niet dat er iets mis is met hen (73%).

Van de Haagse panelleden zou slechts een heel klein deel de vriendschap verbreken als blijkt dat een goede vriend (2%) of vriendin (1%) zijn/haar lichaam wil laten aanpassen naar het andere geslacht. Van de panelleden geeft 6% aan liever niet om te gaan met mensen van wie het geslacht onduidelijk is. Overige allochtonen (20%) geven vaker aan hier liever niet mee om te gaan. Eén op de drie Haagse panelleden vindt het belangrijk om het geslacht van iemand te weten bij ontmoeting (35%), vooral allochtonen (Mediterraan 40%, overig 47%).

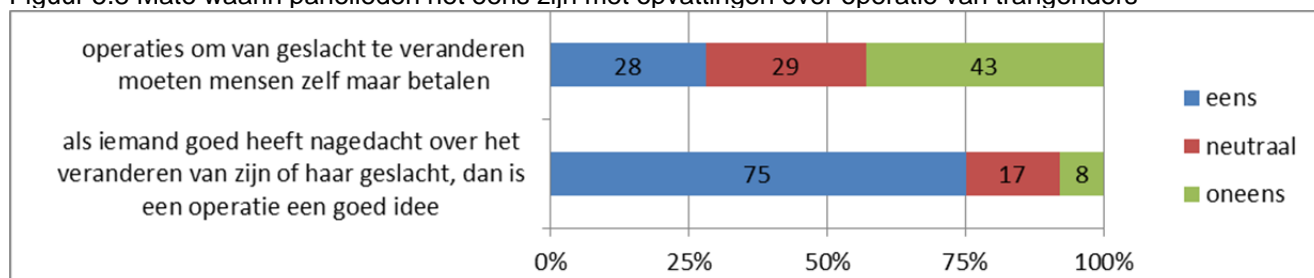
Figuur 5.7 Mate waarin panelleden het eens zijn met opvattingen over transgenders

Bron: Stadspanel 2015

Drie op de vier Haagse panelleden zijn van mening dat wanneer iemand goed heeft nagedacht over geslachtsverandering, een operatie een goed idee is (75%), 8% vindt van niet. Meer dan één op de vier Haagse panelleden is van mening dat mensen operaties om van geslacht te veranderen zelf maar moeten betalen (28%), 43% vindt van niet. Allochtonen zijn minder tolerant ten opzichte van de geslachtsverandering en financiering hiervan.

Figuur 5.8 Mate waarin panelleden het eens zijn met opvattingen over operatie van transgender

Bron: Stadspanel 2015

Vergelijking met Nederland

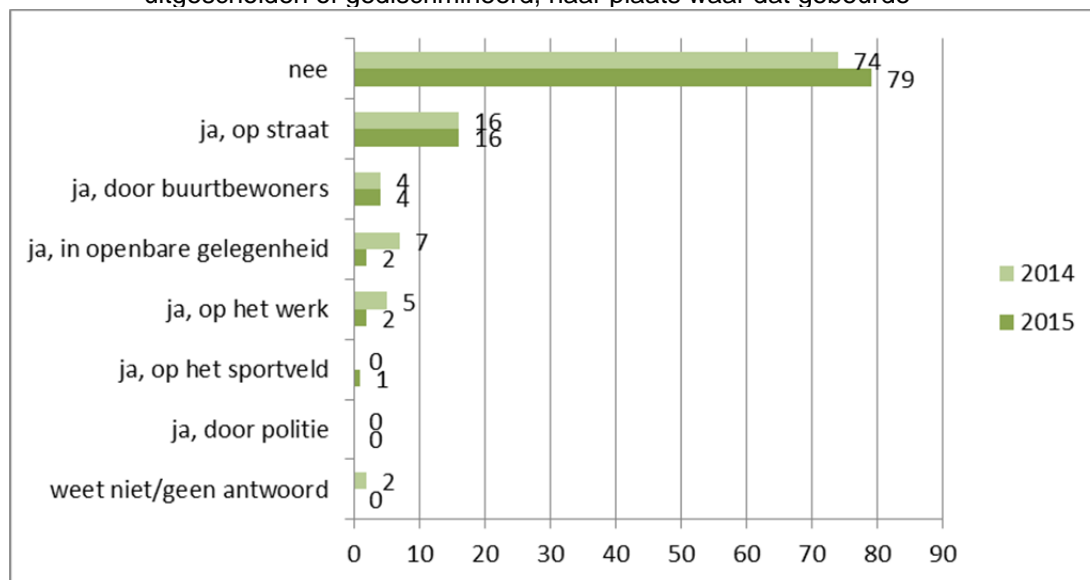
De vragen zijn over genomen van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) dat twee jaarlijks de meningen van de Nederlands bevolking meet over LHBT's. In alle opzichten scoort Den Haag positiever dan het landelijk gemiddelde, maar:

- In het Haagse stadspanel zitten relatief veel mensen die maatschappelijk betrokken zijn. Die groep is meestal ook iets liberaler en meer geëmancipeerd.
- Uit het onderzoek van het SCP blijkt dat mensen in grote steden, zoals Den Haag, meestal iets liberaler en meer geëmancipeerd zijn dan in kleinere gemeenten. Zodoende ligt het voor de hand dat Den Haag positiever scoort.

5.1.3 Discriminatie

Uit het Stadspanel blijkt dat in 2015 21% van de Hagenaars in het afgelopen jaar wel eens is uitgescholden of gediscrimineerd. Dat is iets minder dan in 2014 (24%). Meestal gebeurt dit schelden of discrimineren op straat of in een openbare gelegenheid. Mediterrane respondenten (9%) zijn het afgelopen jaar vaker uitgescholden of gediscrimineerd op de werkplek (9%) en in een openbare gelegenheid (8%) dan autochtone respondenten (resp. 2% en 1%).

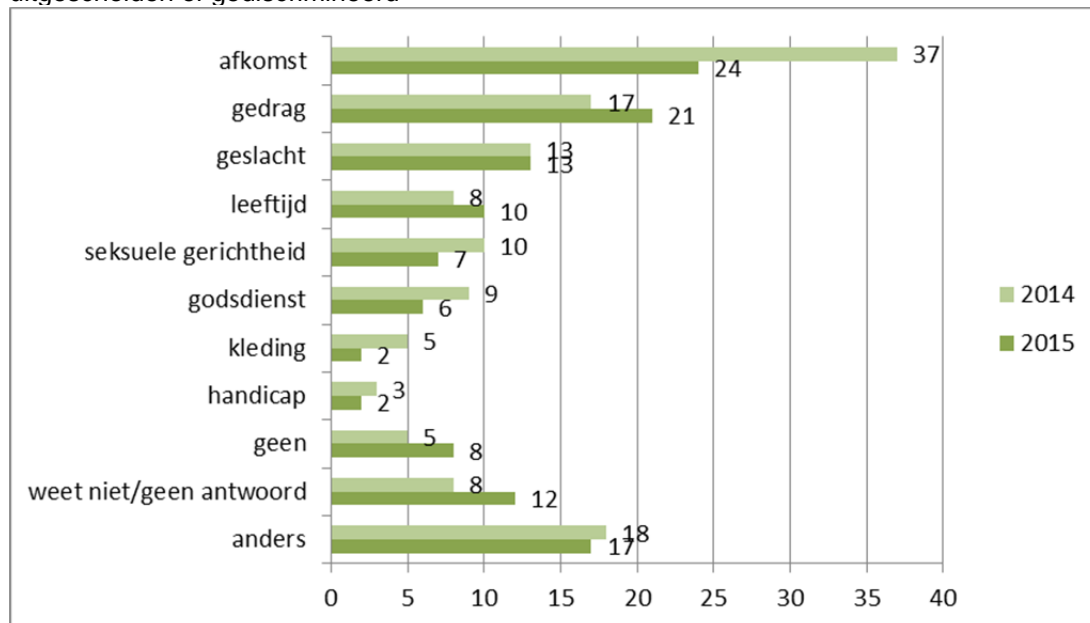
Figuur 5.9 Percentage Hagenaars van 16 jaar en ouder dat het afgelopen jaar wel eens is uitgescholden of gediscrimineerd, naar plaats waar dat gebeurde

Bron: Stadspanel 2015

Respondenten zijn vooral gediscrimineerd of uitgescholden vanwege hun afkomst (24%). Gedrag (21%), geslacht (13%) en leeftijd (10%) worden ook meerdere keren genoemd als reden. Afkomst speelt een minder belangrijke rol dan in 2014 (37%).

Figuur 5.10 Redenen waarom Hagenaars van 16 jaar en ouder het afgelopen jaar wel eens zijn uitgescholden of gediscrimineerd

Bron: Stadspanel 2015

5.1.4 Beleidsactiviteiten

De gemeente Den Haag werkt met verschillende organisaties samen om de acceptatie van homoseksualiteit te bevorderen. Samenwerkingspartners zijn onder andere het COC Haaglanden, De Kringen regio Haaglanden, Stichting Rainbow, het bureau Discriminatiezaken, de Haagse welzijnsinstellingen, religieuze instellingen en migrantenorganisaties. In onderstaande tabel is vermeld welke acties de afgelopen vier jaar zijn georganiseerd en hoeveel mensen daarmee zijn bereikt.

Tabel 5.2 Uitgevoerde acties in het kader van het Haagse LHBT-beleid

	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal voorlichtingsbijeenkomsten georganiseerd door migrantenorganisaties - totaal aantal deelnemers aan die voorlichtingsbijeenkomsten	18 1.400	16 1.500	17 1.750	18 1.800	21 2.100
Aantal voorlichtingsbijeenkomsten op scholen georganiseerd door het COC - totaal aantal deelnemers aan die voorlichtingsbijeenkomsten	70 nb	140 nb	150 nb	70 (140 leesuren)	70 (140 leesuren)
Aantal projecten van Bureau discriminatiezaken - totaal aantal deelnemers aan die projecten	nb 450	nb 640	nb 670	1	0
Aantal debatten georganiseerd door het 5 mei Comité - totaal aantal deelnemers aan die debatten	15 1.600	15 1.800	15 1.800	0	0
Aantal georganiseerde evenementen speciaal voor doelgroep - totaal aantal deelnemers aan die evenementen	1 250	2 550	3 1.500	3 1.500	5 2.500

Bron: Dienst OCW, beleidsafdeling Participatie, februari 2016